کۆنتراست

فێلکردن لە فەلسەفە

ئازاد حەمە

نووسینی بێگرووند, تێکەلکردنی ئێپۆکەکان بەیەکدی و گۆنەکردنی ناوی گەلێ لە بیریارانی ڕۆژئاوا

تائێستا ئەو نەرێتە لایئێمە لە نووسینەوە بگرە تادەگاتە لێدوان و گفتووگۆ و جۆرەکانی دی هەڤپەیڤنیش دروستنەبووە کە کەسێ ئامادەبێ و بفەرمێ: ""من لەوە ناگەم"" یان ""ئەو شتە بواری کارکردنی من نییە"" یاخود ""لەو لایەنە شارەزانیم"" و ""پسپۆڕیم لەو ڕوەوە نییە"". هەموو لە هەموو شتێ شارەزا و پسپۆڕ و بەئاگاین بەلام حەیفێ بە جۆرێ پچڕپچڕ و تێکەلوپێکەل. هۆی ئەوەش کە هەمیشە دەمانەوێ خۆمان وەك بزان و کارەما و دانا ببینین ئەوە نییە کە ئێمە لە مێژوو نەتەوەێ چەوساوە بووینە و داگیرکەران ڕێی هاتنەگۆیان لێگرتووین و کردەی پەیڤینیان لێزەوتکردووین. نەخێر وانییە و ئەوە زێدەڕۆیێ ناسیۆنالی نابینایانەیە. چونکە هەر خەباتی ناسیۆنالی کورد کە تەمەنی پتر لە 100 سالە ئەوە بە هەلە و نادروست دەخاتەوە. مەبەستم ئەو خەباتە پڕ لە دیرۆکەی کەسی کورد هەمیشە یادیدەکاتەوە ئاماژەیە لە دیرۆکی وەگۆهاتنی کەسی کورد و ئامادەنەبوونی ئەم کەسە لە بێدەنگ بوون و خەفەبوون. کەواتە هۆی ئەوە چییە؟ بەباوەڕی بەندە ئەوە لەلاێ بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئێمە مرۆڤین و دەخوازین هەمیشە بێینە گۆ و گوزارە لە سێرکردنەکانمان بکەین کە ئەوەش مافێ سروشتیە. بەلام ئەم مافە سروشتیە لەگەل گەشەی مرۆڤایەتی گۆڕانی بەسەرداهاتووە و نەرێتی دی شوێنی پڕکردۆتەوە کە یەك لەوانە ئەو نەرێتە شەفافە هێمنانەیە کە ئەمڕۆ گەلێ لە مرۆڤی سەردەم دلبەستەپێوەی ئەوەش ئەوەیە کە مرۆڤ ئامادەیە لە هەندێ حالەتدا بە شێوەێ بێتەگۆ کە جیاوازە لەو نەرێتە نمونەییەی خۆی لەسەر بوونیادناوە. واتە ئەوی دەووترێ نمووونەییە و هەروەها چەقی گشت شتێکە. ئەمە هەلەیە و ئەزموونی مرۆڤی نوێش ئەوەی بە ووردی سەلماندووە. بەلام لەلاێ دیش بۆ ئەوەدەگەڕێتەوە کە ئەمەی پێیدەلێین کەسی کورد,کە کەمترین لێکۆلینەوەی لەبارەوەکراوە ,گرفتێ دەروونی و ویژدانی هەیە. ئەم لایەنەش بەرەو ئەوەم دەبا بلێم واتای ئاگایی کەسی کورد, کە شایانی تێڕامانێ زۆرە ,مێژوویێکی خۆی هەیە.ئەم مێژووە کە کەمترین خوێندنەوەی بۆکراوە ئەوەشمان پێیدەلێ کە ئەم ئاگاییە مێژووییانە بوونیادنراوە . بۆئەوەی ووتنەکەم بەلگەدارکەم لەم ڕوەوە نموونەیەك دێنمەوە. ماوەێ لەمەوبەر لێدوانێکم خوێندەوە لەتەك چیرۆکنووسێکی کوردی کوردستانی باشووردا کرابوو, کە لە هەفتەنامەیك بلاوبووەوە کە لە کوردستانی ڕۆژهەلات دەردەچێ, ئەم چیرۆك نووسە لە میانەی لێدوانەکەی پتر لە سێکیۆلۆژێ (سێکسناس) تیۆریزەی بەسەر سێکس کردوە و زۆرتر لە ژاك لاکانیش بیریاری بەسەر فرۆیدەوە کردووە کە بەباوەڕی من نەدەبایە ئەمەبکرێ. بەلام هۆی ئەم جۆرە ڕەفتارانە چییە؟ هۆیەکە تەنیا ئەوە نییە ئەم چیرۆکنووسە بەڕێزە دەیەوێ تەنیا چیرۆکنووس نەبێ بەلکو دەرووناس و سێکسناسیش بێ. بەلکو ناوبراو دەیەوێ بلێ من کە نائاگایی کەسی کورد دەخوێنمەوە تابۆناسم. پرسیارەکەی من لەم چیرۆکنووسە بەڕێزە ئەئەوەیە باشە دەکرێ مرۆڤ تابۆناسبێ کۆرسێکی لەسەر دەروونناسی, فەلسەفەی ئاگایی, سێکسوالیتێ نەخوێندبێ؟ بەباوەڕی من نابێ و ئەستەمیشە. ئەوی ئەم چیرۆکنووسە بۆنموونە لەو لێدوانە کردوویوتی , کە ئەمەش یەکەمجاری نییە, دوو شتی بیرخستمەوە. یەکەمیان ئەوەی بیرخستمەوە کە ڕوناکبیری ئێمە وەك موجاهید قسەدەکا. موجاهید کە هەمیشە خۆی بە بزان و دانا لەگشت شتێ لەقەلەمدەدا زۆرترین گرینگیش لە قسەکانیدا بە خودی خۆیدەدا. ئەم گرنگیپێدانە بەخۆش فۆڕمی زۆرە کە یەکێکیان خۆ بەگوناە زانینە. ئەمەش زۆردەکرێ وابێ. واتە زۆر ئاساییە پێوەندی لەنێوان سێمانتیکی (دەلالاتی) بیرکردنەوەی ڕوناکبیرێکی ئێمە و موجاهیدێکدا هەبێ چونکە ئێمە ڕوناکبیریمان (ئینتلێکتمان) بوونیادێ تیۆلۆژی(لاهوتی) هەیە. تائەو سێستەمە تیۆلۆژیەش کە ئەم بوونیادەی درزستکردوە نەمرێ ناکرێ ئاگای کەسی ڕوناکبیری ئێمە لە موجاهیدێ جوداکرێتەوە. مەگەر نەدەبایە ڕوناکبیری ڕوناکبیر لە کۆنتراستبایە لەگەل زانینی موجاهیدێ؟ بەدلنیایەوە بەلێ. بەلام بۆ ئەمە ڕووینەداوە گەلێ هۆ هەیە یەك لەوانە ئەوەیە, هەروەك لەم چیرۆکنووسە بەڕێزەدا بەدیدەکەم, ئەندێشەی سیاسی ئێمە, کە زۆر تیۆلۆژییە, هەمیشە کارابووە لەوەی بتوانێ ئەو ئاگاییە پەتائامێرە)لای ڕوناکبیری ئێمە دروستکا کە بێئەندازە و بەبەردەوام خۆی بە

باش و بێخەتا نیشاندا. بەلام دووەمیان ئەوەی بیرخستمەوە کە ئێمە نەك هەر بێگروونديێ زۆر لە نووسینەکانماندا بەدیدەکرێ بەلکو ئێمە لە هەڤپەیڤین و گفتوگۆکانیشماندا, کە بەخۆی سەرچاوەی لە نووسینە هەلەئامێزەکانمانەوە هەلگرتووە, قووتابخانە فکری و پۆل و زانینە جۆراوجۆرەکانیش بەیەکتر تێکەلدەکەین. کاتێ چیرۆکنووسێ سێکسناس و ئافرەتناس و یان ئەدیبێ فەیلەسوف و کۆمەلناس و هەروەها کۆمەلناسێ مێژووکرد و ئەدیب و ئیسلامیسیاسیناسیش بێ بەدلنیاییەوە نەدەکرێ دەرکبەوەکرێ چیرۆکناسی لە سێکناسی جیایە و هەروەها نەش ئەوەی کە کۆمەلناسی و مێژووکردیش دوو پۆل و دوو بواری جیان لە دیسپلین. بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو لایەنانە بەلام لەچوارچێوەی باسەکەم بەپێویستی دەزانم هەندێ ڕوونکردنەوە بدەم کە چەند بوار و پۆلەکانی زانین لەتەك یەکدا لە کۆنتراستدان و هەریەکش لەویتر جیایە. من لێرەدا تەنیا باس لە فەلسەفەدەکەم و هەناوی ئەو کۆنتراستە ڕووندەکەمەوە کە تێگەیشتنێ لەسەر ئەو لایەنانە دەدا کە شایانی ئاوڕدانەوەن. بۆیە بەپێویستی دەزانم بگەڕێمەوە سەر ئەو فێلانەی لە فەلسەفەکراوە ئەمەش تاوەکو ئەوە ڕاڤەکەم کە چۆن فەلسەفە لە نافەلسەفە و غەیرە فەلسەفە جیایە. هەربۆیشە وایبۆدەچم یەکێ لە بەرچاویترین لەو فێلانەی لەناو ئێمە لە فەلسەفە کراوە ,کە ئەوەش بەخۆی فێلە لە فەلسەفەی ڕۆژئاوا, بازدان بووە بەسەر ئەوەی پێیدەلێن لەلایێ گرووند لە فەلسەفە و پرسیارە بناغەییەکانی فەلسەفەی ڕۆژئاوا و , لەلایێدی تێکەلکردنی چاخ(ئێپۆك) و شەپۆل و قووتابخانە فەلسەفیەکان بەیەکتر. ئەمە چۆن و بۆ کراوە؟ بۆ وەلامدانەوەی ئەمەش بەپێویستی دەزانم ئەم پەڕەگرافە بنووسم و لەدرێژەی نووسینەکەم ئەوە ڕووندکەمەوە چۆن فەلسەفە نەك هەر فێلی لێکراوە بەلکو شێوێندراویشە.

گەر تەماشای فەلسەفەی ڕۆژئاوا بکەین ,کە ئێستا لە زۆربەی نێوەندە فەلسەفیەکانی جیهان بووە بە مۆدێلێ لە بیرکردنەوەێ باوەڕپێکراو, دەبینین ووتنی ئەم فەلسەفەیە پێشهەمووشتێ لە باسهێنانە پێشەوە لەسەر یەزدان بریتیبووە, دەکرێ ناوێ تریش لەم لایەنە بنرێ کە ئەوەش میتافیزیکە. واتە, سەرەتای فەلسەفەکردن و هێنانەگۆ لە بواری فەلسەفە لە ڕۆژئاوا ,یان باشترەبلێم دەروازەی یەکەمی کردەی فەلسەفەکردن, لە هێنانەپێشەوەی باس لە سەر میتافیزیك بریتیبووە. مەبەستیشم لە میتافیزیك ,بەواتا فڕاوانەکەی, قسەکردنە لەسەر پرسیارە تیۆلۆژیەکان کە بەردی بناغە بۆ باسهێنانەپێشەوە لەبارەی بۆ نموونە گەردوون دادەنێن. ئەنجامدانی ئەمەش ,کە مەحالە بێ کەسانێ پسپۆر و شارەزا بێنەدی ,ئەو هێنانەگۆیانە بەرهەمدێنن کە شارەزایێ قوولی لە ئەستێرەناسی و کۆسمۆلۆژی (گەردووبناسی) و ئایناسی و تادەگاتە شارەزای لە زانستە سروشتیەکان, لەوانە فیزیا, دەوێ.

فەلسەفەی ڕۆژئاوا کە هەر لەیەکەم ووتنیەوە باسی بوون و نەبوونی یەزدانی کردووە بە دەروازە بۆ هاتنەناو گشت گفتوگۆیەکی فەلسەفیەوە تائەمڕۆش ئەم لایەنەی پشتگوێنەخستووە. فەلسەفەش لە ڕۆژئاوا, کە لەگەل یەکەم ئەکادیمیا لەسەر دەستی ئەفلاتوون دروستبووە, خۆی وەك دیسپلینێ ئەکادیمی دەرخستووە و بەردی بناغەی فەلسەفەشی لەڕێگای ووتن لەبارەی میتافیزیکەوە بەهێزکردووە. ئەم ترادیسیۆنەش کارێ ئەوتۆیکردووە فەلسەفە و میتافیزیك لەیەکدی جودانەکرێنەوە. زۆربەی ئەو فەیلەسوفانەش کە ویستوویانە کۆتای بە بیرکردنەوەی میتافیزیك بهێنن قسەی خۆیان بەو هێزەوە تایبەتکردووە کە چارەنووسی فەلسەفەی ڕۆژئاوای دیاریکردووە. لەم ڕوەشەوە زۆر دوورناکەوینەوە و بەپێویستیشی نازانین گشت مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا بەسەرکەینەوە تەنیا ئەوەنەبێ کە قسەێ کورت لەسەر ڤتگنشتاین دێنینەپێشەوە کاتێ لە یەکەم بەرهەمیدا بەنێوی" " تراکتاتۆس لۆژیکۆ فیلۆسۆفیکۆس" " (8) دا کار بۆ کۆتایهێنان بە فەلسەفە دەکا ئەوەش لەڕێگای لەناوبردنی میتافیزیك. ئەم فەیلەسوفە نەمساوییە کە لەم کارە زۆر بەناوبانگەی کۆشش بۆ کۆتایهێنان بە میتافیزیك دەکا خۆی پاشان دەکەوێتە ناو لۆژیکێ میتافیزیکیەوە. کۆتایهێنان بە میتافیزیك بۆ ڤتگنشتاین کە خۆی لە کۆتاهێنان بە بیری فەلسەفی دییەوە دواتر بەجۆرێ زۆر ئالۆز لەسەر ژیانی شەخسیشی کەوتەوە. مەبەستم ئەو هەلوێستەی ڤتگنشتاین کارێ ئەوتۆی کرد کە ناوبراو واز لەکاری فەلسەفی بهێنێ و خەریکی بۆنموونە باخەوانی و دواتر مامۆستایەتی بێ لە فووتابخانەیێ میلی. ئەوەی لێرەدا گرینگە بەبۆچوونی من ئاماژەی پێبکرێ ئەوە نییە کە فەلسەفەکردن بەپێیتێگەیشتنی ڤتگنشتاین دەستنیشانکەین بەلکو ئەوە گرینگە کە ئەوەی پێدەووترێ فەیلەسوف لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا قسەی لەبارەی میتافیزیکەوە هەبووە. فەلسەفەش کە بێئەم قسەکردنە ناژی خاسلەتێ دیار و ڕوونی فەلسەفەی ڕۆژئاوایە کە هیچ ڕەنگدانەوەیەکی لەناو تێڕامانی ئێمە, ئەوانەی فەلسەفەیانکردووە, نەبووە. هۆی ئەمەش بەزۆری بۆئەوەدەگەڕێتەوە کە فەلسەفە لای ئێمە بەتایبەت ئەوەی پێیدەلێن فەلسەفەی ڕۆژئاوا, فەلسەفەی گریك, لە ئەندێشەماندا گروندی دانەکوتیووە. ئەمەش پێوەندیێ زۆری بە هەندێ دیاردەوە هەیە کەوا لایخوارەوە دەکەومەباسکردنی.

لائێمە فەلسەفە وەك یەکێ لە پۆلەکانی زانستەمرۆییەکان هیچ بنەمایەکی مێتۆدی نییە و ئەو فێربوونە فەلسەفیەش کە لای چەند کەسێ بەدیدەکرێ نە لەژێرسایەی دیسپلینێ فەلسەفی وەدەستهاتووە و نەش فەلسەفە وەك دیسپلینێ ئەکادیمی لەناو ئێمە تەماشاکراوە. دوورکەوتنەوەش لە فەلسەفە لەناو ئێمە کە کێشەێ مێتۆدی خولقاندووە بەرپرسیاریشە لە خولقاندنی کێشە لەناو پرۆسێسی خۆ بەروناکبیربوونماندا. دوورکەوتنەوە لە فەلسەفە کە دوورکەوتنەوەیە لە تێڕامان و تێخوردبوونەوەی پڕ و قوولئاسا کاریگەریێ زۆر نێگەتیڤانەی بەسەر کردەی

ڕەخنەیشمان بەجێهێشتووە. لەمبارەیەشەوە هیچ زێدەڕرییناکەم و دەڵێم فەرموون لە کوردستان تەماشای کتێبەکانی قووتابخانەکان بکەن هەر لە سەرەتاییەوە تا قۆناغی ئامادەی و لەوێشەوە بەرەو کۆلێجەجیاجیاکان و ئەمجار خوێندنی بالا بزانن هیچ پێوەندیەکی بە فەلسەفەوە هەیە. قووتابی ئامادەی پاش ئەوەی دەگاتە پلەی خوێندن لە زانکۆ دیسانەوە بە هەمان تونێلی بێ فەلسەفەیەتی دەبرێ. ئەم قووتابیە پێشگەیشتنە قۆناغی زانکۆ کە هیچ وانەیەکی ڕاستەوخۆی لەسەر فەلسەفە نەخوێندووە تا ئەو ڕۆژەی زانکۆش تەواودەکا بە فەلسەفە ئاشنا نابێ. نەك هەر ئەوە بەلکو لە قۆناغی خوێندی بالاشدا ئەم کێشەیە هەر بەردەوامە. لە ڕۆژئاوا کە لە سەرەتاییەوە بایەخ بە فێربوونی فەلسەفە دەدرێ ئەم بایەخە وورده وورده زیاتردەکا و هێدی هێدی ئالۆزتر دەبێ. ڕاستە زۆرجار ئەو فەلسەفەیەی لە قووتابخانەکانا دەووترێتەوە خۆی لەنێوان ئاین(فەلسەفەی ئاین) و مێژوو (مێژووی بیر) و فەلسەفە(فەلسەفەی مێژوو) دا دەبینێتەوە و زانیاریێ بلاو و گشتیش لای قووتابیان دروستدەکا بەلام هەموو ئەوانە لەبایەخی ئەو فەلسەفەیە کەمناکەنەوە. چونکە لەلایێ ئەوی دەووترێتەوە تایبەتە بەشارستانی ڕۆژئاوا , کە ئاسانترە بۆ قووتابیان هەرسکردنی, لەلایێدیش ئەو فێربوونە فەلسەفیەی لە قووتابخانە و تەنانەت کۆلێجەکانی فەلسەفە لە ڕۆژئاوا دەووترێتەوە نزدیکە لە شێوازی ژیانی ڕۆژئاواوە یان هەر ئەو ژیانە دەگێڕێتەوە کە ڕۆژئاوا دەیژێ. مایەوە ئەوەشبلێم کە لە بەشی خوێندنی بالا لە زۆربەی کۆلێجە جیاجیاکان , چ لە کۆلێجی زانستە مرۆییەکان و چش لە کۆلێجی زانستە ئیمپیری(تەجریبی)ەکان , لە زۆربەی ولاتانی ئەوروپای ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا تاقیکردنەوەێ مەرکەزی لە فەلسەفە دەدەن و ئەو پرسیارانەش کە لەوبارەیەوە ئامادەدەکرێن بەجۆرێ زۆر سەردەمی و نزدیك لەو گەشەیەوە دەبن کە بیری فەلسەفی بەخۆیەوە دیویەتی. کێشەکە تەنیا ئەوەنییە کۆلێجی فەلسەفە لە فلان زانکۆ هەیە یان نەخێر بەلکو ئەمڕۆ لە ئەوروپا گەشە بە ترادیسیۆنی دەدرێ کە لە زۆربەی کۆلێجەکانی زانستە مرۆییەکان و دواتر سروشتیەکانیش فەلسەفە وەك وانە دەخوێندرێ. فەلسەفەش لە زانکۆکانی ئەوروپا ئەوەندە لق و پۆپی لێبوەتەوە کە زۆر بەباشی خۆی لەگەل ئەو جۆراوجۆرییە تەباکردووە کە زانستەکان تێیکەوتوون. هیچ دوورناڕۆین لێرە هەندێ نموونە دێنینەوە کە بەلگەن لەسەر دروستبوونی ئەو لقوپۆپە بۆ فەلسەفە. ""فەلسەفەی ڕاگەیاندن"" کە لە بەشی ڕۆژنامەگەری و ڕاگەیاندن دا بایەخی دەدرێتێ یان ""فەلسەفەی ماف"" کە لە بەشی یاسا دەخوێندرێ یاخود ""فەلسەفەی سیاسی"" کە لە بەشی زانستە سیاسیەکان دەووترێتەوە. هەروەها ""فەلسەفەی ڕەوشت"" کە لەگەلێ لە کۆلێجەکانا دەخوێندرێ ئەمەو تادەگاتە ""فەلسەفەی زمانەوانی"" و ""فەلسەفەی لۆژیك"" کە هیچدوورناڕۆین لە بەشی ئەدەب و زمانەوانیدا زۆر بایەخیدەدرێتێ پاشان ""فەلسەفەی ئاگایی"" کە لە بەشی دەروناسیدا گرنگیێ زۆری پێدەدرێ هەروەها ووتنەوەی""فەلسەفەی ئاین"" و"" فەلسەفەی مێژوو"" ش کە لەگەلێ لە بەشەکانی زانستە کۆمەلایەتیەکانا شوێنی دیارە و هەرچی ""فەلسەفەی هونەر""ە, کە هەندێجار ناوی وەك فەلسەفەی جوانکاری"" ی لێدەنرێ لە بەشی شێوەکاری و ئەدەب گرنگی خۆی هەیە ئەمەو تادەگاتە هەندێ لق و پۆپی تر کەلەم سالانەدا لە گەلێ لە کۆلێجەکانی زانستە مرۆیەکان بایەخی دەدرێتێ لەوانە: "" فەلسەفەی بەها"", "" فەلسەفەی موڕال-ئاکار-"", ""فەلسەفەی فێمینیزم"", کە هەندێجار بە "" فەلسەفەی ژیندەر"" ناودەنرێ , ""فەلسەفەی ژینگە"", "" فەلسەفەی ڕەوشتی ئاژەل"" و "" فەلسەفەی ڕەوشتی پزیشکی"". ئەمانە بەشێکن لەو لقوپۆپانەی فەلسەفە کە لەم سالانەی دوایی نەك هەر لە کۆلێجەکانی بەشی ""فەلسەفەی تیۆری"" و ""فەلسەفەی پڕاکتیك"" دەخوێندرێ بەلکو لەگەلێ لە بەشەکانی زانستە کۆمەلایەتی و مرۆییەکان و دواتر بەشی زانستە کارئەندامزانیەکانیش دەخوێندرێن. ئەمە کە ئەو هێلکاریە تازەیە ووتنەوەی فەلسەفە لە ڕۆژئاوای تازە تێیدەژی ئایا بەباوەڕی خوێنەری ئەم باسە هیچ لقێ لەو لقانەی فەلسەفە لایئێمە دەخوێندرێ؟ ئایا گەر نخوێندرێ ئەو پڕۆگرام و سێستەمەی لە ووتنەوەی ئەو لقەدا بالادەستە هاوشێوەی ئەوەیە کە لە زانکۆکانی کامبرج, هارقارد و ستۆکۆلم و کۆبنهاگن بۆنموونە هەیە؟ ئایا هەریەك لە لقەکانی فەلسەفە و دواتر هەریەك لەو بیرۆکە و تیۆریانەی لە بواری ئەو لقەدا کاریلەسەردەکرێ پسپۆر و توێژەرەوەی خۆی هەیە؟ بەدلنیایەوە دەڵێم نەخێر و چەندینجاریش نەخێر. چۆن؟ پێش هەموو شتێ دێمە سەرئەوەی کە لەسەرەوە باسمکرد, واتە: بایەخنەدان بە فەلسەفە لەناو ئێمە و دابڕانی فەلسەفە لە دامەزراوەکان و بەتایبەت زانکۆ, کە ئەمە بەخۆی کێشەێ گەورەیە و لەناو ئێمە تائەمڕۆ نەبووە بەبابەتی دێبات. شار کە 10 هەلگری شەهادەی بەکالۆریۆسی لە فەلسەفەی تیانییە چۆن دەکرێ باس لە ئامادەبوونی بیرکردنەوەی فەلسەفیانە لە دامەزراوەکانا بکرێ. زانکۆکان کە یەك دوو دکتۆر یان یەك پرۆفیسۆرییان لە فەلسەفە تیانادۆزینەوە چۆن دەکرێ باس لە بوونی فەلسەفە وەك زانینێ ئەکادیمیبکرێ. یان بەواتاێ بەرینتر چۆن دەشێ باس لەو لق و پۆپانەبکرێ کە سالانێکە فەلسەفە لە زانکۆکانی ڕۆژئاوا دەریهێناوە. ئەو لق و پۆپانە کە بەهۆی ئەنجامدانی توێژینەوە و بەس لەدایکبوونە پێوەندیێ زۆریان بە پێویستیەکانی کەسی تازەی ڕۆژئاواوە هەیە. دوورناڕۆین بایەخدان بە ""فەلسەفەی ڕەوشتی ئاژەل"" یان "" فەلسەفەی ژینگە"" یاخود"" فەلسەفەی فێمینیزم"" لەم سالانەی دوای لە زانکۆکانی ڕۆژئاوا پێوەندیێ زۆری بە شێوازی گەشەی بیرکردنەوەی مرۆڤی ڕۆژئاوای و خواستە جیاکانیەوە هەیە. بۆنموونە ئەوی لەبواری فەلسەفەی فێمینیزم باسدەکرێ وابەستەیە بە دۆزی ئافرەت لە

شوێنیکار و ناومال و بەگشتی لە کۆمەلگەی پاش پیشەسازی ڕۆژئاوا کە ناویتریشی لێدەنرێ وەك کۆمەلگەی نێت و کۆمەلگەی زانیاری. ئەم جۆرە کۆمەلگانە کە بەرهەمی ئەو نەشونما مێژوویەن کە ڕۆژئاوا بەخۆیەوە دیویەتی ڕووداوی نوێیان خستۆتە ناو ژیانەوە و هەروەها ئەم ناوانە تەنیا زاراوەهایەکی لێکسیکۆنی ڕووت نین بەلکو ڕەنگدانەوەی ئەو ئاڕاستانەشن کە ژیانی کەسی تازە لە ڕۆژئاوا وەریگرتووە. هەروەها بایەخدان بە ئاژەل و یان پەروەردەکرنی جۆرەها گژ و گیا لەناومال و تادەگاتە ئەو شێوازی ژیانە سێکسیەی کە لە خێزاندا لە نەشونمادایە هەموو لەگەل بیرۆکە و تیۆریەکان هاوکۆکن. هەروەها هەموو ئەو گۆڕانە زۆرەی لەبواری ماف و داد دا تادەگاتە گۆڕانی واتای گەیاندن و مێدیا و جوانکاری پێوەندیێ زۆریان بەو گۆڕانەوە هەیە کە هاتوونەتە سەر مێتۆدی وانە ووتنەوە و فێربوون لە بەشەکانی فەلسەفەی یاسا و فەلسەفەی مێدیا و فەلسەفەی جوانکاری. من لێرەدا ڕۆناچمەناو ووردەکاریەکانی ئەو گۆڕانانەی لەلاێ هاتوونەتە سەر ژیانی نوێ لە ڕۆۆژئاوا هەروەها لەلاێتر ئەو گەشەیەی مێتۆدی وانە ووتنەوە و کاری توێژینەوە لە زانکۆکانی ڕۆژئاوا بەخۆیەوە دیویەتی. بەلکو مەبەستی من لێرەدا زۆرتر ئەوەیە کە بلێم فەلسەفە لایئێمە نەك لق و پۆپی لێنەبوەتەوە یان ژیانی نوێی ئێمە داوای گۆڕینی ستاتۆسی تیۆری و توێژینەوە زانکۆیەکانمان ناکا بەلکە ئەوەی پێیدەلێن فەلسەفە بە مانا ڕۆژئاوایەکەی, کە بەخۆی یۆنانییە, لە کۆمەلگە و دواتر لە دامەزراوەکانیشماندا بوونی نییە و فەلسەفە لەم حالەتەدا نە وەك دیسپلینێ سێردەکرێ و نەش واتای فەلسەفە توایویەتی لەگەل هەندێ واتای وەك یاسا, ماف,پەروەردە, داد, ڕەوایەتی, دادپەروەی, یەکسانی, تادەگاتە واتای وەك ئاگایی, جوانکاری, ژیندەر, لەوانەش تێپەڕێ ڕەوشت و ئاکار و ڕەفتار و بڕیاردان و پەروەردە پێوەندیدروستکا. لێرەدا بەپێویستی دەزانم بپرسم : باشە گەر ئەمە دۆزی فەلسەفە بێ کە لایسەرەوە باسکرا هەروەها فەلسەفە وەك دیسپلینێ ئەکادیمی کە لەناو ئێمە هیچ ڕوناکبیریێکی لەبارەوە نییە بۆ دەبێ گشت شار باس لە نیچە یان هایدگەر و فوکۆ یاخود ئێستا دێریدا بکا؟ بەباوەڕی من ئەمە یەکێکە لە گەوروترین پاڕادۆکسە(ناکۆکیەکە) کانی ڕوناکبیریی(سەقافەتی) شار. باشە ناکرێ بپرسین چۆن ئەم پۆلە فەیلەسوفە لە شار دروستببون یان چۆن فێری فەلسەفە بوون؟ باشە ڕاستە ئەوەی ئەوان دەینووسن و دەیلێن(لە سمینار و لێدوانەکانیان) فەلسەفەیە؟ یان فێلێکە و لە فەلسەفەدەکرێ؟

بۆ وەلامدانەوەی ئەو پرسیارانەی لایسەرەوە دەخوزام بلێم کە بەپێی تێگەیشتنی من ئەو فەلسەفەیەی لە شار خۆی بەیانکردووە نافەلسەفەیە. ئەم نافەلسەفەیەش لەڕێگای فێلکردن لە فەلسەفەوە دروستبووە. بەلام مەرجە ئێمە لێرەدا جوداوازی نەك لەنێوان فەلسەفە و نافەلسەفە دا بکەین بەلکو لەنێوان لەلاێ فەلسەفە و ئەنتی فەلسەفە و لەلاێدیش لەنێوان نافەلسەفە و ئەنتی فەلسەفەش دا بکەین.

بۆئەوەی فەلسەفە پێناسەکەین دەبێ بزانین ئەو شتە چییە کە فەلسەفییە و ئەویتر کە فەلسەفیی نییە. بەووریایشەوە لێرەدا دەلێم, ئەو شتەی کە فەلسەفییە یان فەلسەفەدارە خۆی بەوە لەو شتە جیادەکاتەوە کە فەلسەفیی نییە, یان بێ فەلسەفەیە,کە شتی فەلسەفی فەلسەفەکردن لەناخیدا پەنهانە. ئەمەو شتی فەلسەفی یان فەلسەفەدار ئەو شتەیە کە بەپێی دیسپلینێ تایبەت بەخۆی نووسراوە. لێرەدا تەنیا مەبەست جیاکردنەوەی دیسپلینەکان نییە لەیەکتر بەلکو ئەوەشە کە چۆن فەلسەفە لەو بوارانە جیاکرێتەوە کە لە واتای فەلسەفەوە نزدیکن بۆنموونە ئەدەب. لێرەدا ئەوەشدەلێم کە گرینگە خوێنەری ئەم باسە لە تەمەنی نووسینی کوردیدا و بەتایبەت لەو شوێنەی کە نووسینی کوردی دەیەوێ خۆی وەك نووسینی فەلسەفی دەرخا بزانێ ئەو شتەی ئەم یان ئەو دەینووسێ فەلسەفییە یان ئەدەبی ,یاخود ئەو شتە فەلسەفییە یان هیۆمانی. چونکە فەلسەفە جیایە لە ئەدەب ئەو جیاییەش لەنێوانیاندا بەهۆی جۆری دیسپلینەکانیانەوەیە نەك شتێ تر. ئێمە کە تێکستەکانمان ئەدەبین یگرە زۆریش ئەدەبین ناشێ وەك تێکستی فەلسەفی ببینرێن.چونکە لە تێکستە ئەدەبیەکانا بەئەدەبیبوون پەنهانە.

هەر سەبارەت بەوی سەرەوە دەمەوێ ئەوەش بلێم, کاتێ توێژینەوەی فەلسەفی بوونی نەبێ, چونکە ووتنەوەی فەلسەفە بێبوونە, بوونی فەلسەفە وەك دیسپلین مەحالە. هەرووەها کاتێ ترادیسیۆن و شێوازە فەلسەفیەکان (بۆنموونە فەلسەفەی کۆنتنێنتال و فەلسەفەی شیکردنەوەی) زانینێ ئەوتۆ لەسەر ڕیشە و شێوەی نەشونمایان و ئەمجار هۆ و ئاکامەکانی بەردەوامبوونیان نییە چۆن دەکرێ باس لە بوونی فەلسەفە وەك دیسپلینێ فەلسەفی بکرێ. کاتێ تەنیا ئامانج لە نووسینە بەناو فەلسەفیەکان گۆکردنی واتا و زاراوە ئونڤێرسالییە فەلسەفی و هەروەها بەکاربردنی ناوی بیریار و شەپۆلە فەلسەفیە گەورە گەورەکان بن چۆن بۆمان هەیە بلێین ئێمە لەو دەرگایەوە هاتووینەتە ناو فەلسەفەوە کە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوامان پێدەناسێنێ. بۆئەوەی قسەکردنەکان ئاڕاستەێتر وەرگرن, ئاڕاستەیەك کە بتوانێ ئەوە ڕاڤەکا کە بۆ فەلسەفەکردن لەناو ئێمە نەبووە بە کردە(ئاکت) دەگەڕێمەوە لای دێریدا و ئەو کۆنفڕانسەی ناوبراو لە 1991 لە یۆنسکۆ بەشداریتیاکردووە.

بۆئەوەی ئەمەشبکەم گوزارەی ***ماف بۆ فەلسەفە*** لە دێریدا قەرزدەکەم, ئەمەش بەرەو ئەو تێڕامانەمدەبا کە, لەبەرئەوەی ووتنەوەی فەلسەفە لەناو ئێمە لە پلەی هیچیدایە ناشێ باس لە بۆ ئامادەنەبوونی فەلسەفە لە دامەزراوەکان بکرێ. ئەم دۆزەش گرفتێ زۆری بۆ تێگەیشتنەکانمان لە بوارەکانی دیشدا دروستکردووە. ئەوەتا گشت نووسینی ئێمە سەرتاپا ڕووی لە ڕەوانبێژیێ ئەدەبی یان سیاسی یاخود مێژووگەرایێ ناسیۆنالی ناوە. ئەو

شێوازەش کە دەگیرێتەبەر بۆ گەیاندنی ئەم ڕەوانبێژییە ئەلبەتە ڕۆژنامەگەرییە. ڕۆژنامەگەریی کە شوێنی گشت جۆرەکانی دیسپلینی لەناو ئێمە گرتۆتەوە دووچاری بەگشتیکردنێ هاتووە کە هەر ئەم دیاردەیە واملێدەکا بلێم : تەنانەت تێگەیشتنمان بۆ ڕۆژنامەگەریش لە دەرەوەی ئەو دیسپلینەوەیە کە ڕۆژنامەگەری خۆی لەسەر بوونیاددەنێ (ئەم لایەنە دواتر لە پەڕەگرافێ تایبەت ,بەناوی **ڕۆژنامەوانی لەبڕی فەلسەفە و گشت بەشەکانی تری زانستە مرۆییەکان , یان ڕۆژنامەوانی شوێنی گشت دیسپلینێکی تری گرتۆتەوە** دێینەوەسەری). بۆئەوەی زێتر ئەوە ڕاڤەکەم کە ماوەێ بەر لەئێستا قسەم لەبارەوە کرد دەلێم ووتنەوەی فەلسەفە نەك هەر مافە بەلکو ئەرکیشە. لێرەدا ووشەی ئەرك کە بەواتای بەرپرسیاریەتی دێ شوێنی خۆی لە ژیانی فەلسەفەدا لە ڕۆژئاوا هەبووە. دێریدا لەو باسە کە بەئاشکرا و بەڕوونی پییلەسەر ئەرك و بەرپرسیاریەتی یۆنسکۆ وەك دامەزراوێ نێودەولەتی بۆ مسۆگەرکردنی شوێنێ بۆ فەلسەفە دادەگرێ داوای دامەزراندی دێپارتەمێنتێ(بەشێ) لەناو ئەم دامەزراوەش دەکا, واتە دێپارتەمێنتێ تایبەت بە فەلسەفە(9).

من پییێموایە فەلسەفە وەك زانین لە دامەزراوەکاندا دەبێ شوێنێ بۆ خۆی بدۆزێتەوە بەتایبەت لە زانکۆدا. بەلام ئەمە کە نەکراوە هۆ هەیە کە بەشێکیم لایسەرەوە بەسەرکردوە. هەر لەوبارەیەشەوە دەلێم: فەلسەفەی ئەمڕۆ کە گەلێ لقوپۆپی لێدەبێتەوە ناکرێ لە دامەزراوەکان دوورخێتەوە. سەبارەت بەم خالەش دەمەوێ ئەوە بلێم, گەر بڕوانینە ئەو بڕیارە سیاسیانەی لە گەلێ لە دامەزراوە نێودەولەتیەکاندا کاریلەسەردەکرێ دەبینین سەرچاوەێ فەلسەفیان هەیەو فەلسەفە لە سیاسەتکردنی ئەو دامەزراواوە نێودەولەتیانەدا هەمیشە ئامادەیە. ڕاستە ئەوی دێریدا باسیدەکا ڕوحێ کانتی تیابەیدەکرێ بەلام ئەوە زیانبەخشنییە گەر کاری بۆکرێ. ئالێرەدا دەکرێ بگەڕێینەوە سەر بیرۆکەێکی دێریدا کە ئەوەش باس لە ئامادەبوونی فەلسەفەدەکا لە گشت شوێنێ. ڕاستە ئەو باس لە ئامادەبوونی فەلسەفەی ئەنگلۆ- ئەمەریکی دەکا کە لەگشت جێێکدا حازرە بەلام بۆ من ئەمە مەدلوولیتریشی هەیە کە زۆر بەکورتی دێمەوە سەری.

فەلسەفە بەبۆچوونی دێریدا ئەمڕۆ لەگشت شوێنێ, پتر لە گشتکاتێ, ئامادەیە. بەلام دەکرێ بپرسین: کوا ئەم ئامادەبوونە لەکاتێکدا ترسێ زۆر لە دەرەوەی ڕۆژئاوا لە فەلسەفە هەیە. ئەم بیریارە بەخۆی ئەم لایەنەی لەئاستێ تردا لە کتێبێ بەناوی "" **کێ لە فەلسەفە دترسێ؟**"" بەسەرکردۆتەوە. ڕاستە ئەمە پێوەندی بە کێشەێدییەوە هەیە کە بۆ من ئاسانترە لێرەڕا بێمەوەسەری کە پێموایە بابەتی پرسیار لەسەر شوێنی فەلسەفە دێنێتەپێشەوە. من ,هەروەك دێریدا, گومانلەوەناکەم پرسیار لەسەر شوێنی فەلسەفە پرسیارێ غەریب نەبێ. بەلام خۆشی ووتەنی ئەمە لە ئەلەمانیا بوونی هەبووە بۆنموونە لەو دێباتانەی لەنێوان کانت و هیگل, (و) شلینگ, لەمەڕ شوێنی فەلسەفە لە زانکۆ(هومبۆلدت) کراون. کانت وەك بیریارێ کە پێیێکی لەناو فەلسەفەی پڕاکتیك و ئەویتری لەناو فەلسەفەی تیۆریدا بووە هەر زوو پێی لەسەر ئەوە داگرتووە کە دەبێ دێپارتەمێنتێ تایبەت بە فەلسەفە دروستکرێ. بەلام شلینگ سەبارەت بەم قسەیەی کانت ئەوە دەلێ کە ئێمە پێویستمان بەو دێپارتەمێنتە نییە لەکاتێکدا فەلسەفە لە گشت شوێنێکدا بێ. من بەشبەحالی خۆم پتر کانتی بیردەکەمەوە تا شلینگی. ئەمەش لەبەرئەوەی فەلسەفە لەبەرئەوەی لەگشت شوێنێ بوونی نییە یان بوونی سنووردارە بۆیە دەبێ دامەزراوەکان بایەخ بۆ فەلسەفە بگەڕێننەوە واتە شوێنێ بۆ فەلسەفە تەرخانکرێ. تەرخانکردنی ئەم شوێنە واتە دانهێنان بە فەلسەفە. ئەلبەتە کاتێ دامەزراوەکانیش بایەخ بۆ فەلسەفە دەگەڕێننەوە ,ئەمەش بەهۆی ئەو جێیەی تایبەتیدەکەن پێی, ڕێگا لەبەردەم کردەێ دەکرێتەوە کە ناوی کردەی فەلسەفەکردنی لێدەنێم. بەلام بابزانین ئەو دێباتەی نێوان کانت و شلینگ لەلایەن دێریداوە چۆندەکەوێتەوە. دێریدا وایبۆدەچێ کە ئەوە, واتە ئەوی فەلسەفە لە گشت شوێنێکە و یان پێویستە دێپارتەمێنتێ تایبەتکرێ بە فەلسەفە, لەنێوان دوو لۆژیکە. دێریدا دەیەوێ ئەوەبلێ کە فەلسەفە پێویستناکا لەگشت شوێنێبێ چونکە لەگشت شوێنێکە.نەك تەنیا لە زانکۆ بەلکو لەسەر ڕادیۆ,لەناو ئاخاوتنی سیاسیکانا و ..هتد. بەلام حەیفێ ئەم بیرۆکەیەی دێریدا لەناو ئێمە لەو پەڕی بێمانایدا خۆی دەبینێتەوە. چونکە فەلسەفە لایئێمە شوێنی نییە.

بێشوێنی فەلسەفەش کارێوایکردووە ئاحاوتنەکانمان بێ فەلسەفە ژیان بەسەربەرن. فەلسەفە لەناو ئێمە کە زانینێ غەریبە پێوەندی لەگەل سیاسەت هیچوەخت نەبووە. ئەوەتا نووسەر یان بەگشتی ڕوناکبیری کورد گەر ببێ بە دوو بەشوە بەشێکی شاعیرە و ئەویتری سیاسییە بەلام کوان ئامادەبوونی فەلسەفە لە شیعرماندا, لە ئاخاوتنی سیاسیەکانماندا؟ ڕاستە شیعری کلاسیکی کوردی بەشێکە لە فەلسەفەی عیرفان و بگرە دەکرێ وەك تێکستهایەکی عیرفانیش دەشێ بەکاربرێ بەلام شیعری نوێی کوردی نە پێوەندی بە فەلسەفەی عیرفانەوە هەیە و نەش بەو فەلسەفەوەی کە پێیدەلێن فەلسەفەی ڕۆژئاوا کە لەڕۆژئاوا ئەم فەلسەفەیە سەرچاوەێ باشبووە بۆ شیعر. هەرچیش بە ئاخاوتنە سیاسییەکانمانەوە تایبەتە ئەوەیە کە بەگشتی دەکرێ بووترێ سیاسەتکردن لەناو ئێمە کە بەردەوام بەبێ فەلسەفە دەکرێ هۆکارێ سەرەکیشبووە بۆ بەرهەمهێنانی ئەو ئەندێشە سیاسیەی کە ئەمڕۆ لەناو ئێمە بالادەستە. کاتێ فەلسەفە لە نێوەندی ئەکادیمی نەبێ, یان باشترە بلێم کاتێ لە نێوەندی ئەکادیمی و ڕوناکبیری ترس لە فەلسەفە هەبێ چۆن دەکرێ باس لەوەکرێ فەلسەفە لە ئاخاوتنەکانمانا بوونی هەیە.

بۆیە دەمەوێ بلێم من هەمیشە دژی ئەوەم بیرۆکەی بیریارانی ڕۆژئاوا وەك خۆی ڕاگوێزرێتە ناو دێیاتەکانمانەوە لەکاتێکدا هیچ زەمینەیەك بۆ سەوزبوونی ئەو بیرۆکانە بوونی نییە. بۆئەوەی ئەم لایەنەش کۆتاییپێبێنم کە دەستم دایە دەمەوێ ئەوە بلێم فەلسەفە کە وەك شت , شتێ سەیر یان شتێ بۆ خۆشی, لەناو ئێمە سێردەکرێ نەك وەك زانینێ کە توانای گۆڕینی بڕیار و ڕەفتارەکانمانی هەیە ناماقوولیە پیمانوابێ فەلسەفە لەناو ئێمە لەهەموو جێیێ ئامادەیە. بەلام دەکرێ بیرۆکەکە بەجۆرێتر بگۆڕین و بلێین: ئەوی لەناو ئێمە و لەگشت شوێنی بوونی هەیە ئەدەبە ,ئەلبەتە سیاسەتیش, هەردووش ووزەیخۆیان لە ئاوەلناوکردنەوە وەرگرتووە. بۆیە ئاخاوتنەکانی ئێمە شیعرئاسا هەمیشە پڕە لە ئاوەلناو.

لایەنێتر کە دەتوانێ ئەوەمان بۆ ڕوونکاتەوە فەلسەفە لائیێمە بەجۆرێ سیستەماتیك بوونی نەبووە و هیچ دیسپلینێکی ئەکادیمیش لە پشتیەوە نەبووە ئەوەیە کە تێکڕای بەرهەمە فەلسەفیە گەورەکانی ڕۆژئاوا هەر لە پێش سوکراتەوە تا ڕۆژی ئەمڕۆ گەر لە هەزار کتێبی فەلسەفی باش چڕکەینەوە پێموانییە لەو هەزار کتێبە چەند دانەێ زیاتری لەناو ئێمە ناسراوبن و یان خوێندرابێتنەوە. گەر ئەمەش دۆزی فەلسەفە بێ , بەتایبەت فەلسەفەی ڕۆژئاوا, لەناو ئێمە بۆ دەبێ پێمانوابێ توانیومانە فەلسەفەبکەین؟ فەلسەفەکردن نابێ لە ئاکامی تێرخوێندنەوەی بەرهەمە فەلسەفیە سەرەکی و بناغەییەکانەوە بێ؟ یان فەلسەفەکردن تەنیا بریتییە لەگۆکردنی ناوی یەك دوو بیریار(نیچە, فوکۆ بۆنموونە) و یان چەند زاراوە و واتایەکی فەلسەفی(ڕۆشنگەری, مۆدێرنە نموونە)؟ لەمیانەی ئەم بەشە و بەشەکانی تری ئەم سەروتارە هەولدەدەم ئەو پرسیارانە وەلامبدەمەوە بەلام لێرەدا دەمەوێ باسلەوەکەم گەر هەندێ لە خوێنەرانی ئەم باسە بیانەوێ لەم بارەیەوە سەرچلیێ بنوێنن و داوای ئەوەم لێکەن ناوی چەند کتێبێ لەو هەزار کتێبە بەنموونە بهێنیەوە ئەوا منیش هەولدەدەم لێرەدا چەند نموونەێ بهێنمەوە تا گشتگومانێ لای ئەو کەسانە بڕەوێنمەوە و هەروەها کارێواشبکەم ئەو کەسانە ئاستی ڕوناکبیری فەلسەفی خۆیان بەباشی بناسنەوە.

لەو کتێبانە : ئەفلاتوون : ""دیالۆگی تیاتێتۆس"" , ئەرستۆتالیس: ""ئیتیکی نیخۆماتیکی"" , هۆم"" تێزێ لەمەڕ سروشتی مرۆڤ"" , , سپێنوزا: ""ئیتیك "" , هۆبس: "" لێڤیەتان"" , ستیوارت مێل: ""لەمەڕ ئازادی"" , کۆمت: ""کۆرس لەمەڕ فەلسەفەی پۆزەتیڤ"" , باکۆن : ""ئوپوس مایۆس"" , کانت:"" ڕەخنەی عەقلی پووخت"" , هۆسرەل: ""توێژینەوە فەلسەفیەکان"" , هایدگەر: کانت و کێشەی میتافیزیك"" , کێرکجارد: ""ترس و لەرزینەوە"" , ڤتگنشتاین: "" تراکتاتۆس"" , لاکاتۆس:""ڕەخنەگەری و نەشونمای زانین"" , ماکی: ""ئیتیك"" , ڕاولز: ""تیۆری دادپەروەری"" , نوزیك: ""ئەنارکی, دەولەت , یۆتۆپیا"" , میلەر: "" فەلسەفەی زمان"" , ئۆستن:""چۆن شت لەگەل ووشەدا بکرێ"" , کاپوتۆ: ""هێرمۆنتیکی ڕادیکالی"" , ئەرندت: ""دۆزی مرۆڤ"" , گادامێر: ""عەقل لە چاخی زانست"" , تایلۆر: ""هیگل و کۆمەلگەی نوێ"" , هابرماز: ""کردەی گەیاندن"" , ڤیریلیۆ:""گراوند زیرۆ"" , پێرس: پڕاگماتیزم و سیمیۆلۆژی"" , بادیۆ:""تیۆری خود"" , ڕۆرتی: ""فەلسەفە و ئاوێنەی سروشت"" , هیپۆلێت:"" لۆژیك و بوون"" , کۆژێڤ:""دەروازە بۆ وانەکانی هیگل"" , ئەلتۆسێر: ""لەپێناوی مارکس دا"" ,لێڤیناس:""تۆتالیتێ و بێپایان"" ,زیزك: ""بەخێربێن بۆ بیابانی فیعلی"" ,ئایەر: ""زمان, ڕاستی, و لۆژیك"" , داڤیدسۆن :""سەروتار لەمەڕ کردە و ڕووداو"" , کارناپ:""ئێمپریزم, سێمانتیك و ئۆنتۆلۆژی"" , دۆمیت:""بناغەی لۆژیکی میتافیزیکی"" , فرێجە:""لەمەڕ واتا و ئوبژێکت"" ,گرایس: ""مانا"" , ڕایت: ""ڕاستی و بابەتێتی"" , تارسکی:""واتای سێمانتیکی ڕاستی"" , ستراوسۆن: ""مانا و ڕاستی"" , کۆڤمان : ""نیچە و ڕاستی"" , سێرل: ""کردەی ئاخاوتن چییە؟"" ,ڕاسل:""دەروازە بۆ فەلسەفەی ماتماتیك"" , کواین :""دوو دۆگمای ئیمپریزم"" ,پونتام:""ڕیالیزم, ڕاستی , و مێژوو"" ,لێڤیس:""تەئویلی ڕادیکال"" , ڤاتیمۆ: ""دەروازە بۆ تەئویل"" , کلۆسۆسکی:""نیچە و بازنەی فاسید"" ,لاکۆ-لابات:""ناونیشانی پیت"" ,بۆدریار: ""کۆمەلگەی بەرخۆریی"" ,کارل لویت:""لە هیگلەوە بۆ نیچە"" ,بلانشۆ:""بەشی ئاگر"" , لیۆتار: ""ڕوونکردنەوەی پۆست مۆدێرنە بۆ منالان-وەلامێ بۆ هابرماز"" , دۆلۆز:""جیاوازی و دووبارکردنەوە"" , گریماس:""سێمانتیك و زانستە کۆمەلایەتیەکان"" ,ڕێکۆر:""میتافیزیك"" ,میرلۆ-پۆنتی:""فینۆمینۆلۆژیای جەستە"" ,ژان – لۆك نانسی:""ئەزموونی ئازادی"" و چەندین کتێبی تر.

سەبارەت بەناوهێنانی ئەو کتێبانە دەمەوێ ئەوەش بلێم کە ئەوە تەنیا ناوی 60 کتێبە کە ناوی 60 نووسەر(یان بیریار و فەیلەسوف)یشی لەگەل هاتووە بەلام مێژووی فەلسەفەی کۆن , نوێ , و پاش نوێی ڕۆژئاوا پتر لەو ناوانەی تیابەدیدەکرێ و تەنانەت هەندێ لەو نووسەرانە پتر لە کتێبێ نایابیان هەیە کە نەخوێندنەوەیان بەزیانی بیری فەلسەفی ئەو کەسە دەگەڕێتەوە کە بیەوێ فەلسەفەبکا. بۆنموونە کانت جگەلە لەو کتێبە ڕەخنەییەی ناومهێنا دوو کتێبی نایابی دی هەیە (ڕەخنەی عەقلی پڕاکتیك, توانای دادوەری) ئەمە و جگەلە کارەکانی تر لە شێوەی کتێب و سەروتار. یان هوسرەل بەهەمانشێوە چەندکارێ دەگمەنی تری هەیە لەوانە: ""ئیدیاکان"" , ""تێڕامانە دێکارتیەکان"" , کە مەحالە بەبێ ئەوانە نە لەو فەلسەفە فینۆمینۆلۆژییە نوێیەی ڕۆژئاوا بگەین ,کە لەپاش هیگل و کانت هوە دەستپێدەکا نەش لە کارەکانی قووتابیانی هوسرەل کە هایدگەر یەکێکە لەو قووتابیانە. ئەمەو تادەگاتە قوتابیانی هایدگەریش(ئارندت ,گادامێر, کارل لویت) . لێرەدا دەپرسم: چۆن دەکرێ لە هایدگەر بگەین ئێمە

هزسرەلمان بە تەواوەتی نەخوێندبێتەوە؟ چۆن دەکرێ لە کەلەپووری فەلسەفەی پۆست- هایدگەریی بگەین کە ئێمە کارەکانی خودی هایدگەرمان نەخوێندوەتەوە؟ مەگەر لە کۆتایدا هایدگەر بریتی نیە لەو کارەی کە بەناوی ""بوون و کات ""نووسیویەتی؟. تەنانەت مەحالە لە هیگل و کانت و نیچە ش بگەین گەر ئەو کارانەمان نەخوێندبێتەوە کە هایدگەر لەسەر ئەم بیریارانە نووسیویەتی. بەخۆی دیاردەی یەکتر خوێندنەوە لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا لە یۆنانی کۆنەوە بووە بە ترادیسۆن و زۆربەی بیریاران لەسەری ڕۆشتوون, ئەمە دیاردەیە کە گرنگی خۆی بۆ تێگەیشتن لە پرۆسێسی گەشەی بیری فەلسەفی لە ڕۆژئاوا هەبووە, واملێدەکا بێژم : ئەستەمە گەیشتن لە ئەفلاتوون بەبێ ڕوونکردنەوەکانی ئەرستۆتالیس یان ڕوونکردنەوەکانی بیریارانی سەدەی ڕێنیسانس و دواتر بۆ ئەم بیریارە. هەر هەمانشت دەکرێ بووترێ سەبارەت بە بیری گەلێ لە بیریارانی ڕۆژئاوا. بەلام ئەم ترادیسۆنە نەك لەناو ئێمە بوونی نەبووە بەلکو ئەو بەرهەمانەی گەلێ لە بیریارانی ڕۆژئاوا نووسیویانە لەلای نەحوێندراونەتەوە لەلاێتریش گەلێ بیریار و فەیلەسوفی ڕۆژئاوا تائێستا ناوەکانیان لای ئێمە گۆنەکراوە. بۆ ئەو مەبەستە داوا لە خوێنەری ئەم باسە دەکەین بڕوانێتە ناوی نووسەری ئەو بەرهەمانەی لایسەروە ناویان هات. بەدلنیایشەوە لێرەدا دەلێم: ئەو لیستەیەی لایسەرەوە بەردەستمخست دلۆپێکە لە دەریای ئەو بەرهەمە فەلسەفیانەی بەدرێژای پتر لەو دوو هەزار سالەی لە ڕۆژئاوا فەلسەفە گۆدەکرێ نووسراون. بەواتاێتر, ئەستەمە پاش ناوهێنای ئەو بەرهەمانە و هەروەها بوونی هەزارەها بەرهەمی نایاب و گرینگی تری فەلسەفی کە لە نێوەندەکانی توێژینەوەی فەلسەفە لە ڕۆژئاوا پشتیانپێدەبەسترێ پیێمانوابێ فەلسەفەناسین یان لەبەرئەوەی تەنیا چەند واتا و یان ناوی بیریار و ئاڕاستەهایەکی فەلسەفی کاوێژدەکەین وایبۆبچین کە لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا بەئاگاین.. چونکە کاوێژکردنی ناوی یەك دوو بیریار و یەك دوو واتای فەلسەفی ئاماژە نییە لەسەر بوونی نووسینی فەلسەفی. بەلکو پێویستمان بە شارەزاییە لەو مێژووەی فەلسەفە ڕووندەکاتەوە. ئەم مێژووەش تەنیا بریتی نیە لە پۆلکردنی ناوی بیریار و واتا و شەپۆلە فەلسەفیەکان بەلکو ئەو گەشەیە نیشاندەدا کە فەلسەفە وەك زانینێ ڕۆژئاوای(؟) بەخۆیەوە دیویەتی کە ئەوەش بە فەزلی بیریارانی سەرەتا یۆنانی و دواتر ئێپۆکەکانی تری ڕۆژئاوا هاتۆتەدونیا.

ئەوی لایسەرەوە باسمکرد یەکێکە لە کێشەکان. واتە گۆنەکردنی ناوی گەلێ لە بیریاران و نەناسین و نەخوێندنەوەی بەرهەمی نایابی گەلێ لەو بیریارانەش کە ناویانمان گۆکردوە بەلام هەندێ کێشەی دی هەن کە دەمەوێ لایخوارەوە بێمەوە سەری کە هەموو بەلگەن لەسەر نەبوونی فەلسەفە لەناو ئێمە بە واتا ڕۆژئاوایەکەی بۆ ووشەی فەلسەفە: فەلسەفە وەك زانینێ ئەکادیمی و وەك بوارێ لە بوارەکانی دیسپلین.

ئەوەندەی لەوە تێگەیشتووم کە پێیدەلێن ""فەلسەفەی ڕۆژئاوا"" فەلسەفە بریتی نیە لە فەلسەفە بۆ فەلسەفە بەلکو فەلسەفە لق و پۆپێ زۆری لێدەبێتەوە و, ئەو لق ز پۆپانەش ئەوەمان بیردەخەنەوە کە هەریەك لەو فەلسەفەیەی فەیلەسوفان کاریان لەسەر کردووە ناوی هەیە. ئەو ناوانەش کە بەخۆی باسن لەمەڕ پسپۆری پێوەندیێ زۆریان بەو دابەشکردنانەشەوە هەیە کە فەلسەفە لە پاش ئەرستۆتالیسەوە بەخۆیەوە دیوویەتی. ئەم دابەشکردنە کە دواتر زۆر گۆڕانی ووردی بەخۆوە دیوە فەلسەفەی نەك هەر دابەش دوو شێوە دیسپلین کردووە(فەلسەفەی تیۆری , فەلسەفەی پڕاکتیك) بەلکو فەلسەفە لە ئاستێ نێودەولەتیشدا بەسەر دوو گرووپی زمان دابەشکردوە: گرووپی زمانی ئەنگلۆ-ئەمەریکی کە دەست بەسەر ""فەلسەفەی شیکردنەوەی""یدا دەگرێ و گروپی فەلسەفەی فرانکفۆنی کە دەست بەسەر ""فەلسەفەی کۆنتنێنتال"" دادەگرێ. ئەم لایەنە کە زۆر بایەخدارە لە پەڕەگرافێ تایبەتدا دێمەوە سەری بەلام لێرەدا تەنیا ئەوەندە دەلێم بێئاگابوون لەو دابەشکردنە کارێ ئەوتۆیکردووە جیاوازی لەنێوان ئەندێشەی بیریار و فەیلەسوفانی ڕۆژئاوا و بەرهەمەکانیان نەکرێ. هەروەها لەوەشبێئاگابین کە فەلسەفەکردن وەك کردەێ مرۆیی هەروەها وەك زانینێ ئەکادیمی دەکەوێتە ژێرکاریگەری ئەو دابەشبوونەوە. واتە بیریارێ لە کۆلێجێکی فەلسەفەی پڕاکتیك وەك بیریارێکی کۆلێجیکی فەلسەفەی شیکردنەوەی فەلسەفەناکا. ئەم لایەنە کە پاشان دەگەڕێمەوە سەری دەمەوێ لێرەدا سێرکردنی خۆم لەسەر ئەو دیاردە نائاساییە تۆمارکەم کە پێوەندی بە لایەنێ لەو لایەنانەوە هەیە کە ماوەێلەمەوبەر بەسەرمکردەوە , واتە چۆن تێکست و یاخود ئاخاوتنی فەلسەفیمان لەتەك ئەو فەلسەفە ستاندارتەی لە ڕۆژئاوا لە زانکۆکانا دەووترێتەوە لە کۆنتراستدایە. ئەمە زۆر ئاساییە هەبێ.

بەتایبەت گەر کەسێ ڕۆژێ بێت و لێکۆلینەوەێ لەسەر ئەو نووسینانانە ئەنجامدا کە بەناوی نووسینی فەلسەفی بەکوردی نووسراون بەهەندێ ئاکام و دەرئەنجامی ئەوتۆ دەگا کە پێشهەمووشتێ جەغتلەوەدەکا کە نووسینە فەلسەفیەکانمان تێکەلێکن لە باسی وێژەی و سیاسی و مێژوویی و, ئەلبەتە بنجبەستووشن بە زمانێ شیعریی کە سەرچاوەێ تیۆلۆژی شێوە شیعرگەرای هەیە. بەلام دەمەوێ ئەوەش بلێم کە ئەم شێوە فەلسەفەیە هەر لەناو کورددا باو نییە بەلکو پێشهەموو شتێ لەناو کولتووره دێرینەکانا باوە وەك هیندی, چینی, عەرەبی- ئیسلامی بەلام بەدلنیایەوە لەئاستێ دیدا چونکە فەلسەفە لەناو ئەو کولتوورانەدا زەمینەێ تری هەبووە . بەلام ئەو فەلسەفە ستاندارتەی باسمانلێوەکرد شوێنێ دیاریکراوی بەم کولتووره جیایانە نەبەخشیووە. نموونەش لەسەر ئەوە خوێندنی فەلسەفە لە ولاتێ وەك سوید کە نەك هەر ئەمەی نەکردووە بەلکو لێوانلێوە لە فەلسەفەێ شیکردنەوەی شێوە پۆزەتفیستی کە بەزۆری خۆی لەسەر فەلسەفەی زمان و ئاگایی بوونیاد دەنێ. ئەمە لەلایێ و لەلاێتریش بەشی

فەلسەفە لە زانکۆی ستۆکۆلم دەمێکە دووچاری پەتای ئەنگلۆ- ئەمەریکی لە فەلسەفەدا هاتووە و ئەو مولتی کولتوورەش مێدیای سوید بانگەشەی بۆدەکا ئینستیتوتی فەلسەفەی نەگرتۆتەوە و بۆیە بێمانا نیە ئەوەش یادخەینەوە کە فەلسەفەی کۆنتنێنتال لە ولاتانی ئەسکەندەنافی بەگشتی و لە سوید بە تایبەتی ئەو گرنگیەی نادرێتێ و کەمیش بووە بە بابەتی توێژینەوەکان. وەلی دۆزی فەلسەفە لەناو ئێمە گرفتاری پەتای تر بووە کە یەکێ لەوان بە لێشاو بلاوکردنەوەییە بەلام بەبێ ئەوەی کەس بزانێ ئێمە لەبواری زانستە مرۆییەکانا سەر بە چ قوتابخانە و نێوەندێکی توێژینەوە و ڕاڤەکردنین.

بۆ زۆرتر پووختەکردنی ئەوی لایسەرەوە وتم دەکارم ئەوەش بلێم کە: کاتێ فەلسەفە لەناو ئێمە نە بەجۆرێ سروشتی گەشەی کردووە و نەش بەشێوەێ سیستەماتیك و لەژێرسایەی دیسپلینێ ئەکادیمی دەکرێ و ئاساییە یارانی فەلسەفە لەناو ئێمە لەبڕی قسەکردن لەمەڕ پرسیارە هەمیشەیی و کێشە بنەڕەتیەکانی فەلسەفە قسە لە فەلسەفەێ بکەن کە هیچ گروندێ ئەکادیمی و پێشینەێ مەعریفی نەوێ؟ بەلام دەکرێ ئەمە بچێتە خانەی فەلسەفەکردنەوە؟ بەباوەڕی من نەخێر. لێرەدا دەمەوێ هۆ بەدەستەوە بدەم تا قسەکەم پتر باوەڕپێکراوبێ. من بۆ ئەوەی ئەم لایەنە ڕیالئامێزکەم دەمەوێ بلێم : کاتێ فەلسەفە نەبێ ئەوا تاشێ باس بگاتە قسە لە پایانی(مەرگی) فەلسەفە. چونکە کاتێ مرۆڤ تێگەیشتن لەلای خۆێ سەبارەت بە فەلسەفە گەلالەنەکا چۆن دەشێ جورئەتبکا باس لە نەمانی فەلسەفەبکا. باشە کامەیە ئەوی پێیدەلێن نەمان یان کۆتای فەلسەفە؟ گەر بکرێ لێرەدا بووترێ پۆست مۆدێرنە باشە کام ئاڕاستەی ناو پۆست مۆدێرنە ؟ڕاستە پۆست مۆدێرنە تابلێی بابەتێ گفتووگۆئامێزە بەلام ناشێ ئەوە پشاگوێخرێ کە دۆکترینی(بیرۆکەی) فەلسەفەی پۆست مۆدێرن وەکیتر سەرەتایەکە بۆ قسەهێنانە پێشەوە لە بیرکردنەوەی فەلسەفی. بەخۆی باس لە مەرگی فەلسەفە بۆ ئەو کۆمەلگانەی بە کۆمەلگەی بەرهەمهێهەری بیرکردنەوەی فەلسەفی دەناسرێن شیاوە بەلام لەناو ئێمە شێوەی باسکردنەکان بەوجۆرەی ڕۆژئاوا نەبووە و هەروەها تابلێی لاواز و بێ ڕێفرێنس(سەرچاوە) بوونە و نەشیانتوانیووە نەك هەر فەلسەفە بمرێنن بەلکو ئەوەشیان پێنەکراوە لە نافەلسەفە بێنەدەروە کە بووە بە ناسنامەی گشت نووسینە بەناو فەلسەفیەکان.

هەر لەوبارەیەوە ئەوەش دەلێیم ئەو دۆزە فێلاویەی فەلسەفەی تیا ژێندراوە کارێ واشیکردوە گشت شار بکەوێتە باس لە بیریارێ وەك فوکۆ کە بەخۆی مژووکردێکی بیر بووە. سەیرەکە لەوەدابوو , و تائێستاشلەوەدایە, ئەودەمەی باس لە فوکۆ دەکرا باس لەوە نەدەکرا کە چی و کێ سەرچاوەی ئەم بیریارەیە. یان ئێستاش ئەوە ڕوونەبۆتەوە نەوەی فوکۆ کێیە و یان هاوبیر و هاوتەمەنەکانی کێین. چونکە بەشێ زۆر لەوانە کە ئەمڕۆ مردوون (بۆنموونە: دۆمیزیل,باتای,بلانشۆ, و.. هتد) ناویان لە نوسینی کوردیدا گۆنەکراوە. ئایا دەکرێ تیۆریزەکەرێ لە بواری ئەدەبی کوردیدا هەبێ خانی بناسێ بەلام ناوی گۆرانی نەبیستبێ یان ناوی سالمی شاعیری بەرگوێکەوتبێ بەلام نالی نەناسێ. کێشەکە هەر ئەم لایەنە نەبوو بەلکو لایەنی دیش لەئارادایە کە بۆنموونە دەیەها شەپۆل و پەنچایەها واتا و ڕێباز و بیرۆکە کاری خۆیان لەماوەی ئەو سەد سالەی دوای لە بواری فەلسەفەی تیۆری و پڕاکتیك کردووە و ناویان لەناو ئێمە لەهیچ شوێنێکەوە دیارنییە. ئەمە هەمووی پێوەندی بەوەوەیە کە فەلسەفە لەناو ئێمە بۆ تێرکردنی ئارەزووە و پێوەندی نە بە پسپۆڕی و شارەزاییەوە هەیە و نەش واپێویست بووە تێگەیشتنەکان سیستەماتیك و مێتۆدی بن.

من لەخۆڕا ناوی لاوەکی ئەم باسەم بە فێلکردن لە فەلسەفە نەناوە. ئەی ئەوە فێلکردن نییە لە فەلسەفە چییە کاتێ هەموو شار ناوی سێ چوار بیریار (فوکۆ, دێریدا, هابرماز یان نیچە و هایدگەر) گۆدەکا یان تەنیا یەك دوو تەوژمی فەلسەفی (یوونیادخوازی , پۆست مۆدێرنیزم) ڕۆژانە لە نووسین و قسەکانا ناوزەدەکرێن. ئێمە کاتێ گۆکردنی ناوی ئەو بیریارانە بە هەلە نازانین کە لەپال بەلانی کەمەوە سەدەها بیریار و فەیلەسوفی تردا گۆکرێن یان کاتێ پێمان وایە زۆر ئاساییە ئەو یەك دوو تەوژمە فەلسەفیانە بەبەردەوام ناوزەدکرێن کە لەپال ئەوانەوە لەلاێ ڕیشەی مێژووی و تیۆری ئەو تەوژمانە لەبیرنەکرێن و لەلاێتریش ئەو تەوژمانە لەچەندین تەوژمی فەلسەفی تر دانەبڕدرێن , بۆنموونە: ڕێلەتڤیزم -ڕێژەگەریی-, پۆزەتڤیزم, ئەزمونگەریی-ئیمپریزم- , پڕاگماتیزم و فێمینیزم , ئەلبەتە بە گشت جۆرەکانیەوە لیبرال, ڕادیکال, سێکسوال و پۆزەتیڤ.

سەربارى ئەوە دەمەوێ ئەوەش بلێم کە, هەرگیز ئەوە دیاردەیەکی ساغ نییە ئاڕاستەێ فەلسەفی بناسینەوە بەلام دەیەهای ترمان نەبیستووبێ. فەلسەفەی ڕۆژئاوا نە لە نیچەوە(ئەلبەتە هایدگەر و فوکۆش) وە دەستپێدەکا و نەش لە هەندێ واتا و شەپۆلی فەلسەفی وەك بنەماخوازی, پۆست مۆدێرنە بەلکو ئەم فەلسەفەیە مێژووێ زۆر بەرین و قوولی هەیە و ناشێ لە ناوی یەك دوو بیریار یان یەك دوو واتا و ڕێبازی فەلسەفیدا کورتکرێتەوە. بۆیشە وادەلێم چونکە گشت شار ناوی نیچە و لەویش بترازێ ناوی فوکۆ و هایدگەر و پاش مەرگی درێداش ناوی دێریدا گۆدەکەن. هۆی ئەمە چییە و بۆ شارێ کە لە بێ فەلسەفەیدا مەلەدەکا خۆی نووقمی ناوی هەندێ فەیلەسوف و یان چەند واژە و ئاڕاستەێ فەلسەفیکردووە؟ بۆ وەلامدانەوەی ئەم پرسیارە بەمجۆرە ڕوونکردنەوەی خۆم بەردەستدەخەم.

گەر بەووردی و زۆر لەسەرەخۆ بڕوانینە ئەو نووسینانەی لەناو ئێمە وەك نووسینی فەلسەفی خۆیان بەیانکردووە دەبینین هەر هەموو لە خالێکدا یەکدەگرنەوە کە ئەوەش ئەمەیە: ئەو نووسینانە لە دەوروخولی یەك دوو ناوی بیریاردا خۆیان کۆدەکەنەوە کە یان نیچە و هایدگەرە یانیش یەکێ لە قووتابیانی ئەم دوو بیریارەیە.

من بەهیچ جۆرێ ڕێیەخۆمنادەم کە بیری ئەو دووبیریارە(واتە نیچە و هایدگەر) پووچەلکەم و یان هەولبدەم بیانخەمە دەرەوەی مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاواوە. بەلکو ئەوەی من زۆر خەفەتباردەکا ئەمەیە: لەگەل ئەوەشدا کە گشت ئەو نووسینانەی وەك نووسینی فەلسەفی لەناو ئێمە خۆیان بەیانکردووە و بەدەوری ئەو دووبیریارە و ئەمجار یەك دوو هاوبیریان دەخولێتەوە نەك هەر نەیتوانیوە پەی بە تێزەکانی ئەو دووبیریارە و هاوبیرەکانیشیان نەبەن بەلکو نەکراوە کە کارەکانی ئەو دووبیریارە و و هاوبیرەکانیشیان بەتەواوەتی بخوێندرێتەوە و بیری ئەوانەش بێنە ناساندن کە بیری ئەو دوو بیریارەیان (واتە نیچە و هایدگەر) دروستکردووە . بۆیە من پێموایە ئەم کێشەیە کێشەیەکی زۆر قوولە و پێویستی بە نەختێ ڕاوەستانی تێڕامانئامێزە. بۆپتر ڕوونکردنەوەی ئەوەش دەمەوێ لەم ڕوەوە چەند دێڕێ ڕووبخەم:

نیچە و هایدگەر لە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا دوو بیریاری بەرچاوین و لە بیریارە دیارەکانی ئەلمانیشن. ئێمە ناوی وەك کانت, هیگل و هۆسرەل , مارکس لە مێژووی فەلسەفەی ئەلمانی دوورناخەینەوە بەلام لێرەدا ئامانجێ دیاریکراو لەپشت گەڕانەوە بۆ بیری ئەم بیریارانە لەئارادانییە . هەر سەبارەت بەم دوو بیریارە ئەلمانیە ئەوەش دەلێم کە ئەم دوو بیریارە شوهرەتیان لە دەرەوەی ئەلمانیا زۆرترە و تەنانەت کاریگەریشیان بەسەر بیری فەلسەفی ئونیفێرسالەوە لەڕابەدەر شوێنی دیارە. ئەم لایەنەش کەمتر بیریاریانی تری ئەلمانی وەك فێختە, گۆتە, شلینگ, دێلتای,شێلەر, شلایرماخر, و......هتد دەگرێتەوە. ئەم شوهرەت و کاریگەریەش دەکرێ لەوەدا کورتکرێتەوە کە لە ماوەی 30 یان 40 سالی ڕابردوودا بوونە بە هۆکارێ بۆ هاتنەدونیای گەلێ بزاڤ و قووتابخانەی فەلسەفی و ئەدەبی و جواتکاری کە گرینگترینیان پۆست بنەماخوازی و پۆست تازەگەری بوونە. یەکێ لەو خالەنەش کە لێرەدا ناشێ فەرامۆشکرێ ئەوەیە کە هەردوو پۆستەکەش لەدەرەوەی فەلسەفەی ئەلمانی لەدایکبووە و تەنانەت کاتێکیش ئەو پۆستانە بوونە بە جێی بایەخی فەلسەفەی ئەلمانی کە ناوبانگیان لەدەرەوەی ئەلمانیا گەیشتوە بە لوتکە. نەك هەر ئەوە بەلکو ئەو پۆستانە لە ولاتی ئەلمانیا بەگەرمیش پێشەوازی لێنەکراوە و بگرە وەك هەڕەشەیەکیش بۆ سەر میراتی ڕۆژئاوای, کە ئەوەش پڕۆژەی مۆدێرنەیە, تەماشاکراوە. هەر لەم ڕوەشەوە, بەبێ گومان, پێیلەسەرئەوە دادەگرم , ئەوەی دیسانیشەوە خۆی بۆ پاراستنی میراتی مۆدێرنە لە ڕۆژئاوا تەرخانکردووە هەر ئەلمانیایە.

هابرمازیش ,کە پێیوایە پتر لە گشت فەیلەسوفە ڕۆژئاوایەکان بەتەنگ ئایندەی ڕۆژئاواوە دێ لە دوو کاریدا (وتاری فەلسەفی بۆ تازەگەری, تازەگەری پڕۆژەیێ ناکاملە) هەرزوو سۆزی خۆی بۆ پڕۆژەی مۆدێرنە نیشاندا , کە ئەمەش دەکرێ وەك نموونە وەرگیرێ کە جۆن بیری نیچە - هایدگەر تەنیا لە دەرەوەی ئەلمانیا هێنراوەتە گۆ. ئەلبەتە ئەم بەگۆهێنانەش بەجۆرێیووە کە ماهیەتی زاست, ڕاستی و عەقلی پێیبخراوەتە ژێرگومانەوە. گەر باس لە دەرەوەی ئەلمانیا بکەین کە شوێنی هێنانە گۆی تێکستەکانی نیچە-هایدگەرە ئەوا بەدلنیایەوە دەبێ یەکسەر خەیالمان بۆ ولاتێ وەك فەڕەنسا(زمانی فەڕەنسی نەك ئینگلیزی) بچێ و , بۆ نەوەیەك کە لەپاش برگسۆن و سارتەر ویستیان گۆڕەپانی بیرکردنەوەی فەلسەفی سەرلەبەر هەلوەشێننەوە. لێرەشدا و بەتایبەت ناکرێ و شیاو نییە بیریارانێ وەك باتای, بلانشۆ, فوکۆ و دۆلۆز, دێریدا و بۆدریار و لیوتار لەبیرکرێن. هەریەك لەمانەش بەجۆرێ و لە چوارچێوەی خۆیان بە یەکێ لەو دوو بیریارەوە(نیچە یان هادیدگەر) وابەستەبوونە. ئەمەش پرۆسەێ بووە لە سالانی 1960کانەوە بەردەوامبووە و مانا و گرنگیێ زۆریشی بۆ واتای فەلسەفەی ڕۆژئاوا بەگشتی و فەلسەفەی هاوچەرخی فەڕەنسی بەتایبەت هەبووە. لەم دوایەشدا نەك هەر بیری ئەو بیریارە فەڕنسیانە لە دەرەوەی فەڕەنسا و بەتایبەت لە زانکۆکانی ولاتانی ئەنگلۆ-ئەمەریکی بایەخی درایێ بەلکو بیری نیچە و هایدگەریش بایەخی بۆگەڕایەوە. ئێستا لە زانکۆکانی ئەمەریکا و ئینگلستان تێزهایەکی ئەکادیمی کەمتازۆر لەبارەی ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە و زارۆکە فەڕەنسیەکانیان پێشکەشدەکرێ و , تەنانەت ئەو دێیاتە فەلسەفیانەش کە لەئاکامی تێکستەکانی ئەو دوو بیریارە ئەلمانیەوە لەسەردەستی هاوبیرە فەڕنسیەکانیان ورۆژێندراون گەلێ تێما و بازنەی فەلسەفی لێبوەتەوە و پسپۆر و لایەنگرانێ زۆری خستۆتەوە. بەلام نابێ ئەوەش لەبیرکەین چوارچێوەی نەشونمای بیری ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە و زارۆکە فەڕەنسیەکانیشیان لە ولاتانی ئەسکەندەنافی و ئەنگلۆئەمەریکی بە بەراوورد بە گەشەی میراتی فەلسەفەی ئەنگلۆ- ئەمەریکی هەر بەرتەسك و سنووردارن. چونکە لەلاێ ئەم ولاتانە زۆر لەژێر کاریگەری بیری فەلسەفەی شیکردنەوەیدان, کە ئەوەش هەندێ ئاڕستەی فەاسەفی وەك پۆزەتفیزم, پڕاگماتیزم و جۆرە فەلسەفەێ لۆژیکی بوونیادنراو لەسەر فەلسەفەی ماتماتیك(بیرکاری) دەگرێتەوە و , لەلایێدیش لەبەرئەوەی ئەو سێستەمە ڕەخنەییەی فەلسەفەی نیچە و هایدگەر ,و ئەلبەتە ئەوی هاوبیرە فەڕەنسیە کانیشیان, کاریلەسەردەکەن لە ولاتانی ئەسکەندەنافی و ئەنگلۆئەمەریکیدا زۆر پەسەندکراون نیین. بچووکترین نموونەش ئەوەیە کە زۆربەی ئەکادیمیکەرانی زانکۆی کامبرج لە 1992 لەسەر ئەوەکۆکبوون کە لەسەر ئەو بناغەیەی کە بیری دێریدا بیرێ پووچە نابێ دکتۆرای فەخری پێیبدرێ. ئەمە لەلاێ و لەلایێتریش ئەوە گەمە نییە کە تائێستا یەك تێزی دکتۆرا

لەسەر بیری دێریدا لە سوید نووسراوە کە ئەوەش ستافان کارشامەر لە سالی 1986 لە زانکۆی یۆتۆبۆرگ بەنێوی ""کات و زمان"" نووسیویەتی کە ئەمڕۆ ناوبراو بەرپرسی ئەو تێزانەیە لە بەشی فەلسەفەی زانکۆی ستۆکۆلم کە لەمەڕ فەلسەفەی کۆنتنێێنتال دەنووسرێن.

بەلام ئەوەی بە باری ڕۆشنبیری و نووسینی ناوبراو بە نووسینی فەلسەفی ئێمەوە تایبەتە بەپێچەوانەی گشت ئەوانەوەیە کە لەسەرەوە باسکرا. چۆن؟ بۆئەوەی ئەم پرسیارە ڕوونکەمەوە بەپێویستی دەزانم ئەم پرسیارە بکەم: هۆی ئەوە چییە کە دەبێ نیچە و هایدگەر لەناو ئێمە پۆپولێربن(ناسراوبن)؟ ئایا هۆیەکە ئەوەیە چەند کەسانێمکان هەیە کە تێزی ماستەرنامە و دکتۆرانامە و پۆست دکتۆرانتەکانیان لەسەر بیروۆکەکانی نیچە و هایدگەر نووسیوە ؟ یان هۆیەکەی شتیرە؟ باشە ئەو شتانە چیین؟ لەڕاستیدا دەکرێ لێرەدا گەلێ هۆ ڕیزکرێن لەوانە: جارێ پێشهەمووشتێ نە لەناو ئێمە تێزی ئەکادیمی لەسەر بیرۆکە(دۆکترین) و ووتنەکانی ئەو دووبیریارە ئەلمانیە نووسراوە و نەش کارەکانی ئەو دووبریارە ئەلمانیە بەزمانی دایك دەستدەکەون. ئەمەش وادەکا پەنا بۆ زمانی تر ببرێ(بۆ نموونە زمانی عەرەبی و فارسی کە بوونە بە ئەلتەرنەتیڤ بۆ نووسەر و ڕۆشنبیر و سیاسەتمەدارانمان بۆ بەچنگهێنانی ڕوناکبیری) بۆ خوێندنەوەی ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە بەلام ئەوەش کێشەکە چارەسەرناکا. چونکە نە بەرهەمەکانی ئەو دوو بیریارە بەجۆرێ سێستەماتیك و بە شێوازێ جوان لەناو ئەو زمانانەی لەناو دوو کەواندا ناویانمهێنا وەرگێڕدراون و نەش ئەو وەرگێڕاوانە لە مەنهەجی خوێندنی ئەکادیمیدا بەکاردەبرێن. کاتێ ئەو تێکستە فەلسەفیانە لە پرۆگرامی خوێندنی فەلسەفی شوێن بۆخۆیان نەدۆزنەوە و هەروەها کاتێ پسپۆڕ و لێهاتوو , نەك وەرگێڕی بازرگان و هاوی, ئەو تێکستانە وەرنەگێڕن کە بناغەێ بۆ فەلسەفە وەك زانینێ ئەکادیمی دادەنێن ئەوا بیری ئەو بیریارانە لەناو ئێمە هەمیشە غەریب و لاپەڕدەبن. لەوانەش سەیرتر ئەوەیە کە کارە سەرەکی و بناغەیەکانی ئەو دوو بیریارە بەتەواوەتی وەرنەگێڕدراون و ئەمەش کارێوادەکا کە کەموکوڕیێ گەورە لە ناسینی بیری فەلسەفی ئەو دوو بیریارەدا هەبێ. بۆزۆرتر ڕوونکردنەوەی مەبەستەکەم دەلێم, هەریەك لە بیریارانی ڕۆژئاوا خاوەنی کارێ گەورەن کە تاکاتی مردنیشیان بەجۆرێ لەجۆرەکانی تێزەکانی ئەو کارە سەرەکیەیان دەلاوێننەوە و یان هەولی پتر بەرەوپێشەوەبردنی دەدەن. بۆنموونە سەبارەت بە کەسێ وەك هایدگەر ناکرێ تێزی دکتۆرانامەکەی کە ئەوەش کتێبەی ""بوون و کات"" هەکەیەتی لەبیرکەین. باشە کاتێ ئەم بەرهەمەی هایدگەر نە بەکوردی و نەش بەو زمانانە دەستدەکەون کە نووسەرانی کورد فێربوون و ڕوناکبری لێوەدەستدێنن چۆن دەکرێ ئەو هەموو تیۆرزەکردنە بەڕاست وەرگیرێن کە سالانێکە بەسەر واتای دازاین, بوون, کات, و چەندین چەمك و بیرۆکەی ترەوەدەکرێن؟ ئایا لێرەدا ناشێ بلێین ئەوەی لەناو ئێمە هەبوە فەلسەفە نەبووە بەلکو فێلبووە و لە فەلسەفە کراوە؟ ئەی ئەوە فێل نییە لە فەلسەفە کاتێ تۆ لە کۆپیەوە ئۆرژینال دروستکەی؟ ئەوە بەهەلەبردنی فەلسەفە نییە چییە کاتێ کۆشش بۆئەوەبکرێ لەڕێکای دوان و ئاخاوتنی کەسێ ترەوە زانین لەسەر بیری بیریارێ یان ئاڕاستەێ فکری وەدەستبهێنرێ؟

ئەمە لەلاێ بەلام لەلاێ تر وەلامدانەوەی ئەو پرسیارەی لەسەرەوە ڕووی خوێنەری ئەم باسەمخست بۆ دەبێ نیچە و هایدگەر لەناو ئێمە پۆپولێربن بەمشێوەی لایخوارەوە وەلامدەدەمەوە:

لەڕاستیدا پاش ئەوەش کە زانیمان کە ئەوە ئێمە نین تێکستەکانی نیچە و هایدگەرمان وەرگێڕاوە و پاشان هەر ئەوەش ئێمەنین کە نێوەندی ئەکادیمیکەمان لەژێرکاریگەری بیری فەلسەفی ئەم دوو بیریارەیە باشە بۆ دەبێ ئەم دوو بیریارە پتر لە بیریارەکانی تر ڕۆژئاوا, و تەنانەت هەلەشناکەم گەربلێم پتر لەخودی واتای فەلسەفەی ڕۆژئاوا, ناویان گۆکرێ یان پۆپولێربن؟ دەکارم هۆیەکە بەکورتی لەم چەند خالەدا کۆکەمەوە:

هۆی ئەو هەموو بایەخدانە بەو دوو بیریارە لەلاێ بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەوە دیاردەێ نێودەولەتیە و لەلاێ دیش بەشێکی پێوەندی بە حەزی شەخسی هەندێ کەسەوە هەبوە کە بایەخیان بەو دوو بیریارە داوە نەك بیریارهایەکیتر, بەلام بەشەکی دی بۆ ئەوەدەگەڕێتەوە کە بایەخدان بەو دوو بیریارە سەرچاوەی لەوەوەهەلگرتوە کە تێگەیشتن لە بیری ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە بەبەراورد بە هەندێ بیریاری تری ئەلمانی بۆنموونە:کانت, هوسرەل یان ڤتگنشتاین یاخود فرێجە کارێئاسانترە بەلام زۆریش ئاسانییە. بۆنموونە لەو کارانەی هایدگەر قسەلەسەر بیری فەلسەفی نیچە یان کانت یان هۆسرەل دەکا ئەو ئاسانییە بەبیریەوە بەدیناکرێ. بەلام ڕەنگە ئەو ئاسانیە لە تێگەیشتنی بیری نیچە پتر ئامادەبێ. ئەمەش پیێموایە دوو هۆی لەپشتەوەیە: یەکەمیان ئەوەیە کە بیری نیچە بیرێ فەلسەفی شیعرگەرا و وتارئامێزە و دووەمیش ئەوەیە کە کارەکانی نیچە لەچاو کارەکانی هەندێ بیریاریتری ئەلمانی فرێجە, کانت, کارناپ و ڤتگمشتاین (بیریارێ نەمساویە بەلام بە ئەلمانی نووسیویەتی) نەرێتێ ئەکادیمی دیاریکراوی تیابەدیناکرێ و سیستەمێ فەلسەفیشی بەرهەمنەهێناوە. هەر سەبارەت بەوی لایسەرەوە بەرباسمخست دەمەوێ هەندێ ڕوونکردنەوەی تر بدەم و, ڕوونکردنەوەکانیشم ئەم ئاڕاستانە وەردەگرێ کە لایخوارەوە دێمەوسەری.

ڕاستە بایەخدان بە نیچە و هایدگەر سەرچاوەێ نێودەولەتی هەیە بەلام ئەمە بۆ ڕوناکبیرێ بۆ نموونە نەرویجی یان سویدی لەبارترە وەك لە کورد. هۆی سەرکیش ئەوەیە لەلاێ گەر تێکستە سەرەکیەکانی ئەو دووبیریارە بە زمانی دایکیش نەبن(کە بە فیعلیش نین) بەلام ئەمە ڕێگا لەوەناگرێ کە ئەو ڕوناکبیرە سویدی یان نەرویجیە

نەتوانێ بەزمانی تر بیخوێننەوە. لەهەمانکاتدا ئەو دێیاتە فەلسەفیانەش کە تێکستی بۆ نموونە ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە دەیوروژێنن پتر لە ژیانی ئەو ڕوناکبیرە سویدی یان نەرویجیەوە نزدیکە بۆیە قولبوونەوە و کارکردن لەسەر ئەو تێکستانە هەر سەرچاوە لەوەوەهەلدەگرێ. پاشان بەنێودەولەتیبوونەکەش کە لەسەرەوە ئاماژەمپێکرد پێوەندیێ زۆری بەو بایەخەی ئەو پۆلە فەیلەسوف و ڕوناکبیرە فەڕەنسیەوە هەبووە کە لە سالانی 1960 بەولاوە کەوتنە ژێرکاریگەری تێکەستە فەلسەفیەکانی ئەو دوو بیریارە ئەلمانیەوە. وەلی ئەوی کە ناومنا"" بیری فەلسەفی ئەو دوو بیریارە ئەلمانیە ئاسانە تێگەیشتن لێی"" ,کە ئەمەش هۆێ بووە بۆ زۆر پۆپولێربوونی ئەم دوو بیریارە لەناو ئێمە ,دەکرێ بەمجۆرە ڕوونکرێتەوە:

بیری فەلسەفی نیچە پتر لە بیری هایدگەر لەناو ئێمە پۆپولێربووە. هۆی ئەوەش بۆ ئەوەدەگەڕێتەوە کە زۆرخوێندنەوەی نیچە ڕەنگە ڕێگا لەبەردەم تێگەیشتن لە تێکستەکانی خۆشکا بەلام هەمانشت ناکرێ سەبارەت بە هایدگەر بووترێ تەنانەت گەر هەمانشت سەبارەت بە هایدگەریش بووترێ بەلام هەرگیز ناشێ هەمانشت سەبارەت بە مامۆستاکەی هایدگەر بووترێ(واتە هوسرەل). چونکە خوێندنەوەی هوسرەل , بۆنموونە کارهایەکی وەك ""تێڕامانە دێکارتیەکان"" یان ""ئیدیاکان"" یاخود ""توێژینەوە فەلسەفیەکان"" ئاسانیە تێگەیتنی لێی. پاشان هەر سەبارەت بە بیری نیچە دەمەوێ ئەوەشبلێم: بیری فەلسەفی نیچە پێیێکی لەناو فەلسەفەیە و ئەویدیشی لەناو شیعرگەراییە و ئەوەش ئەو شیاویەی لەبەردەم خوێنەرانی تێکستی نیچە هەمیشە والاکردووە کە زووتر تێگەیشتن لەبارەی بەرهەمەکانیەوە بەدەستبهێنن وەك لە بیریارانی تر ڕۆژئاوا بۆنموونە کانت, ڤتگنشتاین, هۆسرل, لۆك و کارناپ ..هتد. بەلام با ئەوەش لەبیرنەکەین ئەو ئاسانیەی لە بیری فەلسەفی نیچە دا بە بەراورد بە بیریارانی فەلسەفەی شیکردنەوەیی کلاسیك یان هاوچەرخ بەدیدەکرێ شتێ ئەوتۆی لەناو ئێمە بەرهەمنەهێناوە کە لێرەدا بەنموونە بیهێنینەوە. بەلام ئەوە بە باشی ڕەنگدانەوەی خۆی لە وتاری فەلسەفی ڕۆژئاوادا هەبووە, واتە بواری بیریاریکردن بەسەر نیچە هەمیشە ئاسان تر بووە وەك لە بواری بیریاریکردن بەسەر بیری کەسێ وەك کواین, ڕاسل, یان فرێجە یاخود ڤتگنشتاین. هەرچی هایدگەرە کەمتر ئەو ئاسانیە لەبیریدا بەدیدەکرێ بەتایبەت ئەو بەشەی پێوەندی بە ڕەتکردنەوەی فەلسەفەی فینۆمینۆلۆژی مامۆستاکەیەوە(هۆسرل) هەیە. پاشان هەر لێرەدا و تایبەت بە هۆی پۆپولێربوونی بیری نیچە و هایدگەر لەناو ئێمە دەکرێ باس لە لایەنێ مەنهەجیش بکەین کە ئەوەش ئەمەیە: دەکرێ ئێمە نیچەناس بین لەکاتێ ئەو بیرە ناناسین کە نیچە سەرچاوەی لێوەهەلدەگرێ و یان ڕەتدەکاتەوە؟ بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم پرسیارە دەلێم: بۆ نموونە نیچە لە گشت کارەکانیدا لە دێیاتێ فەلسەفی بێڕەهەنددایە لەتەك فەلسەفەی ئەفلاتون(پلاتۆن) ئەلبەتە ئەم دێیاتەش بۆ ڕەتکردنەوەی ئەو ئایدیالیزمەیە کە دوژمنی سەرسەختی نیچە بووە. هەروەها گەڕانەوەی بەردەوامی نیچە بۆ فەیلەسوفەکانی پێشسوکرات دیسانەوە خالێ گرینگە سەبارەت بە پێکهاتەی فەلسەفی نیچە. ئەمەو مانای تیۆری ""ویست"" لای شۆپنهاوەر و کاریگەری بەسەر نیچەوە. ئێمە کە ئەوەندە سەرگەرمی نیچە و تێکەستەکانین کوا ئەو نووسینانەی لەبارەی فەیلەسوفەکانی پێشسوکرات یان خودی ئەفلاتوون ئەلبەتە شۆپنهاوەریش نووسیومانە؟ ئایا دەکرێ دەستوپەنجە لەتەك فەلسەفەی ڕۆژئاوا بەبێ فوولبوونەوە لە بیری بیریارێ وەك ئەفلاتوون نەرمکرێ؟ لێرەدا بەدگۆی ناکەم گەر قسەی ئەو نووسەرە سویدیە بە نموونە بهێنینەوە کە دەلێ: لەپاش عیسا زۆرترین ناو لە ڕۆژئاوا گۆکراوە ناوی ئەفلاتوون بووە. باشە کوا گۆکردنەکانی ئێمە لەوبارەیەوە؟ باوەڕناکەم بکرێ و بشێ مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا بێ فەلسەفەی ئەفلاتوون بونی هەبێ. هەر لەم بارەیەوە دەتوانم ئەوەش بلێم کە دەکرێ ئێمە نیچە ناسبین ئەو دوو جلدەمان نەخوێندبێتەوە کە هایدگەر لەسەر نیچە(بەناوی نیچە) نووسیویەتی؟ بەدلنیایەوە نەخێر. چونکە ئەو بەرهەمە دوو جلدیەی نیچە لەناو ڕوناکبیر و بیریارانی فەلسەفەی کۆنتنێنتال زۆر ناودارە و مانایێ زۆریشی بۆ پێگەیاندنی بیریان سەبارەت بە بیری نیچە دیووە. ئەمەش بەباشی لەناو بیریارانی کۆنتنێنتالی فەڕەنسی زمان بەچاکی دەرکەوتووە.

هەر سەبارەت بە پرۆسەی فێلکردنەکان لە فەلسەفە و بەهەلە پۆپولێربوونی بیری هەندێ بیریار و یان واتا و بزاڤ دێینەوە سەر هایدگەر. سەرەتا دەمەوێ بلێم: ئەوی نەختێ شارەزای لەسەر پێکهاتەی بیری فەلسەفی هایدگەر هەبووبێ ئەوە دەزانێ کە ناکرێ وێنەکردنی هایدگەر بەبێ هوسرل. ئەوانەی چەند کاتژمێرێ بە ووردی هایدگەریان خوێندبێتەوە دەرکیان بەوەکردوووە کە بوونیادی فەلسەفی هایدگەر فینۆمینۆلۆژی بووە. ئەو فەلسەفە فینۆمینۆلۆژیەش سەرچاوەی لە فەلسەفەی فینۆمینۆلۆژی هوسرەلەوە هەلگرتووە نەك کانت یان هیگل. بەلام ئەو سەرچاوە هەلگرتنە کە دەکرێ بە قۆناغکرێ دوا قۆناغی ئەوەیە کە هایدگەر فەلسەفەی فینۆمینۆۆلۆژی مامۆستاکەی(واتە هوسرەل) ڕەتدەکاتەوە. هەر ئەو ڕەتکردنەوەیەشە ئەو هایدگەرە دروستدەکا کە پاشان دەبێ بە جەمسەرێ سەرەکی لەناو فەلسەفەی کۆنتنێنتال. ئێمە هایدگەرمان تەنیا لەلایەن چەند تێکستێ جۆراوجۆرای ناسێستەماتیکەوە ناسیووە کە بەرهەمی وەرگێڕانی هەندێ وەرگێڕی ئەماتۆر (هاوی) بوونە ئەمەشوایکردووە لە بنەڕەتی ئەو ڕەتکردنەوەیە نەگەین کە بۆنموونە ڕیشالی بیرۆکەکەی لە کتێبی"" بوون و کات"" دا چندراوە کە تائەمرۆ پێناچێ 10 کەس لەناو ئێمە خوێندبێتیەوە. نەك هەر ئەوە بەلکو دلنیام لەبەرئەوەی 10 کەس لەناو ئێمە کارە سەرەکیەکانی هوسرەلی نەخوێندوەتەوە بۆیە ئەستەمە ئێمە پێمانوابێ لە بنەچەی ئەو ڕەتکردنەوەیە

گەیشتووین کە هایدگەر کاریلەسەرکردووە. لەم ڕوەشەوە ناتوانم ناوی ئەو نووسینە فەلسەفیانە بەنموونە بهێنمەوە کە بەکوردی لەسەر یان لەژێرکاریگەری فەلسەفەی فینۆمیۆنۆلۆژی هوسرەل نووسرابێتن. ناشکرێ ئەو کاریگەریە بەرجەستەکراوبێ کە جارێ سەرەکیترین کاری هوسرەل نەك هەر بەزمانی کوردی بەلکو بەو زمانانەش بەردەستناکەون کە بوونە بە ئەلتەرنەتیڤ بۆ بەدەستهێنانی ڕوناکبیری فەلسەفی لەبارەی فەلسەفەی ڕۆژئاواوە.
لێرەدا و بۆنموونە ناوی ئەو چەند کارە فینۆمینۆلۆژییە دەنووسم کە هوسرەل لە نێوەندی ئەکادیمی پێیناسراوە: "" ئیدیاکان بۆ فینۆمینۆلۆژیاێ پووخت"" و ""فەلسەفەێ فینۆمینۆلۆژی"" , ""تێڕامانە دێکارتیەکان"","" توێژینەوە لۆژیکیەکان"" و ,"" فۆڕمال و لۆژیکی ترانسندینتال"".
ئەمجۆرە نموونانە و ڕوونکردنەوەکانیش ووردە ووردە ئەوەلای خوێنەر بەرجەستەدەکەن کە ئەوی هەیە فەلسەفە نییە بەلکو شتێکە ویستوویەتی ببێ بە فەلسەفە بەلام دواتر بووە بە شتێ غەیرە فەلسەفە کە ئەوەش بەکورتی نافەلسەفەیە. ئەوە دەقاودەق نافەلسەفەیە کە ڕیشەی تێگەیشتن و بیرۆکە فەلسەفیەکان لەڕێگای دەستی سێهەم و چوارەمەوە بێتەناسین. ئەوە نافەلسەفەیە کاتێ بازبەسەر ئەسل دەدەین و دەچین لە نووسخەوە ڕیشە بەرهەمدێنین دواتر پییمانوایە فەلسەفەمانکردووە. لێرەدا و بۆ پتر بەلگەدارکردنی ئەم چەند دێرە دەگەڕێمەوە سەر ئەوی لەسەرەوە قسەم لەبارەوە کرد, واتە : لەخۆڕا پۆپولێربوونی بیریارهایەکی وەك نیچە و هایدگەر لەناو ئێمە. بۆ ڕاڤەکردنی ئەمەش دەلێم: من ئەوە بە شتێ سروشتی دەزانم کە بیری فەلسەفی نیچە و هایدگەر لە فەڕەنسا ئەوەندە گەشەیکردووە چونکە تێکستەکانیان و ئەوی لەبارەشیانەوە ووتراوە بە بەڕەنسی هەن. هەروەها پییم ئاساییە بیری نیچە و هایدگەر و تەنانەت پەرەپێدەران بە بیری ئەمانیش شوێنێ نێوەندی لەناو ئەوەی پێیدەلێن فەلسەفەی کۆنتنێنتال بۆخۆی مسۆگەرکردووە چونکە ئەمبیرانە پێوەندیێ زنجیرەیی لەنێوانیاندا هەیە. هەر لەم بارەیەشەوە گەر تەماشای دێریدا بکەین ,کە بیریارێ دیاری ناو جەمسەری فەلسەفەی کۆنتنێنتالە, بە نووسین لەسەر هوسرەل دەست بە فەلسەفەکردن دەکا. دێریدا ئەمەی بەجۆرێ هەڕەمەکی ئەنجامنەداوە هەروەها ئەم ئەمەی لەسەر هەمان دەستووری ئەکادیمی مامۆستاکەی(واتە هایدگەر) ئەنجامداوە. دێریدا سەرەتا بە هۆگربوون بە فەلسەفەی هوسرلەوە دێتە ناو گۆڕەپانی فەلسەفەوە, ئەوەش لەگەل یەکەم یەرهەمی کە بلاویدەکاتەوە. چونکە پاش وەرگێڕانی کتێبی ""هەندەسەی ژیۆمێتری"" هوسرەل بۆ سەرزمانی فەڕەنسی دێریدا دەروازەێ بۆ ئەم بەرهەمە بەناوی"" دەروازە بۆ هەندەسەی ژیۆمێتری هوسرەل"" دەنووسێ و پاش سالێتر دێریدا کتێبی دووەمی سەبارەت بە فەلسەفەی فینۆمینۆلۆژی هۆسرەل بەناوی"" دەنگ و دیاردە"", لە سالی 1967,بەچاپدەگەێنێ, ئەم دوو توێژینەوەیەش ماناێ گەورەیان بە سەرلەنوێ دێاتکردن لەسەر بیری فەلسەفەی فینۆمینۆلۆژی هوسرەل لە فەڕەنسا بەتایبەت و لەنێو بیریار و ڕوناکبیرانی کۆنتنێنتال بەگشتی دا. لەو دێاتانەشدا دێریدا پتر هایدگەرییە و پاشان خۆشیەتی. هایدگەرییە بەو مانایەی دێریدا لەژێر کاریگەری فینۆمیۆنۆلۆژیای هایدگەر ڕەخنە ئاڕاستەی فینۆمینۆلۆژیای هوسرەل دەکا و خۆشیەتی چونکە دێریدا ڕەخنە نەك هەر لە هوسرەل بەلکو لە گشت وتاری میتافیزیکی ڕۆژئاواشی دەگرێ کە ئەوەش هەر لە ئەفلاتوون و ڕۆسۆوە دەگرێتەوە تادەگاتە , سۆسێر و هوسرەل و هایدگەر و فروێد و لیڤی شتراوس. لەحالەتێ وادا بەباوەڕی من دەکرێ مرۆڤ پۆپولێربوونی دێاتکردنی بیریارێ یان ئاڕاستەێ فەلسەفی پێپەسەندکراوتبێ نەك وەك ئەو وێنانەی لایسەرەوە کە لەمەوبەرباسکران کە هەرهەموو لەو پاڕادۆکسە(ناکۆکە) بەرچاودەخەن کە ڕوناکبیری فەلسەفی ئێمە پێیدەتلێتەوە.